

Άννα Β. Μανδυλαρά/Επίκουρη Καθηγήτρια

Σημειώσεις για το μάθημα:

Εισαγωγή στη Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία

Η Ελληνική Επανάσταση του 1821

Γ' (Υ)

Ιωάννινα, 2019-2020

Η νεωτερικότητα – Η συγκρότηση του κλάδου της Νεοελληνικής Ιστορίας

Δεν είναι μόνο το συμβατικό χρονικό κριτήριο που διακρίνει τη νεοελληνική ιστορία από κλάδους της ιστορικής επιστήμης που μελετούν άλλες ιστορικές περιόδους, πολιτισμούς και κρατικά μορφώματα που υπήρξαν στον ελλαδικό χώρο (π.χ. αρχαίες πόλεις-κράτη, βυζαντινή αυτοκρατορία, οθωμανική αυτοκρατορία). Θέτοντας ουσιαστικά στο επίκεντρο της ανάλυσης τις διαδικασίες μετάβασης σε αυτό που αποκαλούμε «νεωτερικότητα» -όπως λόγου χάριν την ανάδυση της καπιταλιστικής συσσώρευσης ή την εμφάνιση της φαντασιακής κοινότητας του έθνους ή την ίδρυση ανεξάρτητου ελληνικού κράτους στα δυτικά πρότυπα των εθνικών αστικών κρατών- και παρακολουθώντας τις μετεξελίξεις αυτών των φαινομένων ως τη σύγχρονη εποχή, η νεοελληνική ιστορία αποτελεί διακριτό ιστορικό κλάδο και ως προς το εμπειρικό της αντικείμενο, τις πηγές της, τις μεθόδους της, και, φυσικά, ως προς τα ερωτήματα που θέτει και τις θεωρητικές της αναζητήσεις.

Η συγκρότηση ωστόσο του αυτόνομου πεδίου των «νεοελληνικών σπουδών» αρχικά, της «νεοελληνικής ιστορίας» στη συνέχεια, ήταν μια διαδικασία σχετικά πρόσφατη –κάποιες ρίζες της μπορούν να αναχθούν στο Μεσοπόλεμο- και σχετικά ‘δύσκολη’, που προϋπέθετε διαδοχικές επιστημολογικές τομές, όχι άμοιρες ιδεολογικών-πολιτικών διαστάσεων: την αυτονόμηση από τις βυζαντινές και τις λεγόμενες «μεταβυζαντινές» σπουδές (από τον «ένδοξόν μας βυζαντινισμόν» για να θυμηθούμε τον Καβάφη)· την αυτονόμηση από την οπτική και τις μεθόδους της φιλολογίας (π.χ. την έμφαση στην έκδοση και φιλολογική επιμέλεια πηγών)· την απομάκρυνση από μια ιστορική αφήγηση που επικεντρώνεται στα πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα και στους επιφανείς άνδρες, αγνοώντας το συλλογικό παράγοντα, την οικονομία και γενικά την κοινωνία· και βέβαια, τη σταδιακή εγκατάλειψη του παραδοσιακού εθνοκεντρικού σχήματος της «συνέχειας του ελληνικού έθνους δια μέσου των αιώνων» (όπως αυτό είχε συγκροτηθεί τον 19^ο αιώνα από τη ρομαντική εθνική ιστορική σχολή του Κ. Παπαρρηγόπουλου, εξελίχθηκε και επιβλήθηκε ακαδημαϊκά, στην πιο θετικιστική της εκδοχή, από τους επιγόνους του, τον 20^ο αιώνα).

Αποφασιστικό βήμα προς την τομή με παραδοσιακές ιστορικές αφηγήσεις και συγχρόνως προς τη συγκρότηση μιας διακριτής

ιστοριογραφίας του «νέου ελληνισμού» θεωρούνται τα έργα του φιλελεύθερου ιστορικού Κ.Θ. Δημαρά και του μαρξιστή Νίκου Σβορώνου: αν και μέσα από διαφορετικές θεωρητικές αφετηρίες, συνέκλιναν στη διαπίστωση της ανάδυσης, κυρίως κατά τον 18^ο αιώνα, νεωτερικών πρακτικών (στο πνευματικό/πολιτισμικό πεδίο ο πρώτος, στην οικονομία ο δεύτερος), στους κόλπους αστικών κοινοτήτων του ελληνόφωνου χριστιανικού πληθυσμού της οθωμανικής αυτοκρατορίας, νεωτερικών πρακτικών που σηματοδοτούσαν την ανάπτυξη ενός νεοελληνικού αστισμού και εθνισμού, ο οποίος άλλωστε και οδήγησε στην επανάσταση του 1821 και την ίδρυση ελληνικού κράτους. Οι προσεγγίσεις αυτές, που δημιούργησαν τις δυο πρώτες ‘σχολές’ της νεοελληνικής ιστοριογραφίας –τη δημαρική σχολή μελέτης του «Νεοελληνικού Διαφωτισμού» (τον όρο εισήγαγε άλλωστε ο Κ. Θ. Δημαράς) και εκείνη της οικονομικής ιστορίας– άνοιγαν το δρόμο για μια διπλή μετατόπιση της ιστορικής οπτικής, που αποκρυσταλλώθηκε στο έργο νεώτερων ιστορικών, οι οποίοι, τις δεκαετίες 1960 και 1970, επηρεάστηκαν από- και στη συνέχεια συνέθεσαν δημιουργικά, εμπλούτισαν ή/και επαναπροσδιόρισαν τις προσεγγίσεις των Δημαρά και Σβορώνου: αφενός τη μετατόπιση από μια ιστορία που εμπνέεται από την εθνική ιδεολογία ή, έστω, που θεωρεί το έθνος ως μια αυτονόητη διαχρονική ανθρωπολογική σταθερά, σε μια ιστορία που αντιμετωπίζει το έθνος και την εθνική ιδεολογία ως ιστορικά προσδιορισμένη κατηγορία (ως νεώτερο/νεωτερικό φαινόμενο) και συνεπώς ως αντικείμενο ιστορικής ανάλυσης· και αφετέρου τη μετατόπιση από μια παραδοσιακή ιστορία που εστιάζει στο «γεγονός» και την αφήγησή του, κυρίως πολιτική και διπλωματική ιστορία, σε μια ιστορία που εστιάζεται στο «πρόβλημα» και την ανάλυσή του, και που επιζητεί να στοχασθεί την κοινωνία· έτσι συγκροτήθηκαν τρεις κυρίως ιστοριογραφικές εκδοχές: μια ιστορία της «υλικής βάσης» -των οικονομικών δομών και μηχανισμών ή των δημογραφικών φαινομένων-, μια ιστορία των ιδεών και πολιτισμικών αξιών των πνευματικών ελίτ και μια ιστορία των νοοτροπιών που διερευνά τις αντιστάσεις ή τις αδράνειες των μαζών απέναντι στα νεωτερικά ερεθίσματα. Στους προσανατολισμούς αυτούς, είναι εμφανής η επίδραση της «γαλλικής ιστορικής σχολής» των Annales αλλά και του δομικού μαρξισμού της Γαλλίας, όπου άλλωστε την περίοδο της Δικτατορίας βρίσκονταν αυτοεξόριστοι πολλοί Έλληνες διανοούμενοι, συμπεριλαμβανομένων των νέων ιστορικών.

Αυτή η στροφή προς μια «νέα ιστορία» που πλέον ανήκει στις κοινωνικές επιστήμες (και όχι στις «ανθρωπιστικές σπουδές») εδραιώθηκε στον ακαδημαϊκό χώρο και θεωρητικοποιήθηκε ως τέτοια, μετά τη

Μεταπολίτευση, και υπό την επενέργεια πολλαπλών παραγόντων. Η διαδικασία εκδημοκρατισμού των θεσμών και η κατάρρευση του ιδεολογικού οικοδομήματος της «εθνικοφροσύνης», δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την ελευθερία της έκφρασης και στον ακαδημαϊκό χώρο, νομιμοποιώντας για πρώτη φορά το ενδιαφέρον της ιστορικής έρευνας για οικονομικά και κοινωνικά θέματα, στιγματισμένο ως τότε με τις «κομμουνιστικές» συνδηλώσεις που του είχαν αποδώσει τα διαδοχικά αυταρχικά καθεστώτα, από το 1936 και εξής.

Αυτή η μακρόχρονη εμπειρία αυταρχικών καθεστώτων έδωσε ισχυρή ώθηση στην ανανέωση της προβληματικής της νεοελληνικής ιστοριογραφίας, την περίοδο της Μεταπολίτευσης: δημιουργήθηκε μια έντονη ανάγκη να αναζητηθούν στο παρελθόν τα «δομικά» εκείνα χαρακτηριστικά του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού και πολιτικού συστήματος που δημιούργησαν στην Ελλάδα όψεις «καθυστέρησης» ή «υπανάπτυξης» -κατά το ιδίωμα της εποχής- σε ό,τι αφορά τόσο τη σταθερότητα των κοινοβουλευτικών θεσμών όσο και την ολοκλήρωση του καπιταλιστικού μετασχηματισμού της οικονομίας και, συνακόλουθα, της ταξικής συγκρότησης.

Συνομιλώντας με τις θεωρίες περί «καπιταλιστικού κέντρου και της «υπανάπτυκτης περιφέρειας» που τότε βρίσκονταν σε άνοδο, είδαν το φως της δημοσιότητας, κατά τη δεκαετία 1975-1985 και από την πλευρά κυρίως κοινωνιολόγων και πολιτικών επιστημόνων, απόπειρες μεγάλων συνθέσεων: μέσα από το ιδιαίτερο πεδίο που εξέταζε η καθεμιά, έθεταν όλα τα παραπάνω ζητήματα, επιχειρώντας αναλύσεις ιστορικές ή με ιστορικό προσανατολισμό, που έφθαναν μέχρι τις απαρχές της ίδρυσης του ελληνικού κράτους (ή και πιο πριν) και φιλοδοξούσαν να διατυπώσουν συνολικά ερμηνευτικά σχήματα της ελληνικής «ιδιαιτερότητας» ή «υπανάπτυξης».

Οι συνθετικές αυτές μελέτες, γονιμοποίησαν με το θεωρητικό τους προβληματισμό την αναπτυσσόμενη νέα ιστορία, ενίοτε όμως παρέμεναν εγκλωβισμένες σε αφαιρέσεις ή προκατασκευασμένα σχήματα που δεν τεκμηριώνονταν επαρκώς σε πραγματολογικά δεδομένα. Σε κάθε περίπτωση πάντως, δημιούργησαν ερεθίσματα για πιο συστηματική, εμπεριστατωμένη και εξειδικευμένη ιστορική έρευνα, η οποία εντούτοις, τις επόμενες δεκαετίες, έμελλε να σχετικοποιήσει ή/και να ανατρέψει καθιερωμένα σχήματα αυτών των μακρο-αναλύσεων. Η νέα ιστορική έρευνα, από τα τέλη της δεκαετίας του '80 και κυρίως από εκείνη του '90, άρχισε να απομακρύνεται από την κυρίαρχη μέχρι τότε οπτική, η οποία

προσέγγιζε την ελληνική ιστορική πραγματικότητα μέσα από τις απουσίες ή τις υστερήσεις, συγκριτικά προς ένα ενίοτε πολύ αφαιρετικό «δυτικο-ευρωπαϊκό μοντέλο»: «νόθα αστικοποίηση», «στρεβλή ανάπτυξη» του κοινοβουλευτισμού και κυριαρχία των πελατειακών σχέσεων, «ταξικά αδιαμόρφωτο» της ελληνικής κοινωνίας, είναι κάποιες από τις χαρακτηριστικές εκφράσεις προσεγγίσεων που εστίαζαν περισσότερο στο ‘τι δεν έγινε’ και στα αίτια της καθυστέρησης παρά στην απόπειρα κατανόησης των μηχανισμών και των μετασχηματισμών, έστω μέσα στους υπαρκτούς περιορισμούς που δημιουργούσε ο διεθνής καταμερισμός της εργασίας. Η νέα αυτή μετατόπιση της οπτικής προς το ‘τι εν τέλει και πώς έγινε’, σήμαινε έναν επαναπροσδιορισμό της συζήτησης «για τις διαδικασίες του εκσυγχρονισμού» -κατά το νέο ιδίωμα- της νεοελληνικής κοινωνίας.

Αναδεικνυόταν έτσι ότι οι διαδικασίες αυτές, γενικότερα οι προσαρμογές στη νεωτερικότητα, ήταν μια πολύ πιο σύνθετη και δυναμική αλλά και αντιφατική και συγκρουσιακή εμπειρία από ό,τι η ‘οπτική της καθυστέρησης’ είχε επιτρέψει να διαφανεί. Συγχρόνως φωτίζονταν καλύτερα οι συνάψεις με εμπειρίες των δυτικοευρωπαϊκών χωρών, ιδιαίτερα στο πεδίο των ιδεολογικών ρευμάτων και αντιπαραθέσεων, της πολιτικής ή των κοινωνικών πρακτικών των μεσαίων αστικών στρωμάτων, τόσο στη δημόσια όσο και στην ιδιωτική «σφαίρα». Νέα πεδία έρευνας, νέα ατζέντα ερωτημάτων και αναλυτικών εργαλείων ερχόταν να επισφραγίσει τις μετατοπίσεις αυτές: το σύγχρονο ενδιαφέρον για αντικείμενα μιας πιο εξειδικευμένης κοινωνικής ιστορίας που εστιάζεται στις κοινωνικές πρακτικές ή/και μιας ‘ιστορίας από τα κάτω’, το ενδιαφέρον για την εργατική ιστορία, για την ιστορία των γυναικών και του φύλου, την προφορική ιστορία, ή ακόμα η στροφή προς την ιστορία των «λόγων» (discourses), των αναπαραστάσεων και των συμβολικών δομών δια των οποίων τα υποκείμενα νοηματοδοτούν τις πράξεις τους, είναι μερικά μόνο χαρακτηριστικά παραδείγματα. Στο ίδιο πλαίσιο ανανέωσης της προβληματικής θα πρέπει εξάλλου να ενταχθεί και το πρόσφατο ενδιαφέρον για συγκυρίες ή περιόδους συγκρούσεων και ρήξεων, όπως π.χ. για τη δεκαετία 1940-1950.

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

- Νίκος Γ. Σβορώνος, *Ανάλεκτα Νεοελληνικής Ιστορίας και Ιστοριογραφίας*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1987.
- Γιάννης Κορδάτος, *Εισαγωγή εις την Ιστορίαν της Ελληνικής Κεφαλαιοκρατίας*, Αθήνα, Επικαιρότητα, 1989.
- Fernand Braudel, *Η Δυναμική του Καπιταλισμού*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 1992.
- Κ.Θ.Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα, Ίκαρος, 1983.
- Νίκος Μουζέλης, *Νεοελληνική κοινωνία: όψεις υπανάπτυξης*, Αθήνα, Εξάντας, 1978.
- Νίκος Μουζέλης, *Κοινοβουλευτισμός και εκβιομηχάνιση στην ημι-περιφέρεια: Ελλάδα, Βαλκάνια, Λατινική Αμερική*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1987.
- Κ. Τσουκαλάς, *Εξάρτηση και αναπαραγωγή. Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922)*, (πρόλογος : Ν. Γ. Σβορώνος), Αθήνα, Θεμέλιο, 1977.
- Κ. Τσουκαλάς, *Κοινωνική ανάπτυξη και κράτος. Η συγκρότηση του δημόσιου χώρου στην Ελλάδα*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1981.
- Άννα Β. Μανδουλαρά, *Η διπλή ζωή της Οικονομικής Ιστορίας*, Πάτρα, ΕΑΠ, 2008.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ

Το γένος Το ελληνικό-χριστιανικό στοιχείο εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

- Το status των οθωμανών υπηκόων: έννοιες και πραγματικότητες
- Μουσουλμάνοι και μη-μουσουλμάνοι
- Σουνίτες-χανεφίτες Οθωμανοί
- Το Ρουμ μιλέτ (Rum millet), Ρωμαίοι, Ρωμιοί (δηλαδή Βυζαντινοί)
- Οθωμανοί κρατικοί αξιωματούχοι – Ραγιάδες (Reaya=ποίμνιο)
- Χριστιανοί υπήκοοι=ζιμήδες (zimmi)
- Η αλλαξοπιστία: εκούσια και ακούσια
- Εκούσια: 1. η διατήρηση προνομίων 2. Η αντίθεση αιρετικών ομάδων με την επίσημη εκκλησία 3. Η έλλειψη θεολογικής παιδείας των αγροτικών στρωμάτων 4. μεγαλύτερη προστασία
- Οι κρυπτοχριστιανοί
- Ακούσια: Η μέθοδος ντεβσιρμέ (καταχωρώ, στρατολογώ)

Οι άρχουσες κοινωνικές ομάδες του γένους

- **Ο κλήρος**

Αρμοδιότητες: 1. ελευθερία θρησκευτικής συνείδησης 2. άσκηση λατρείας 3. εσωτερική διοίκηση 4. περιουσία (βακούφια) 5. επικύρωση γάμων, διαζυγίων, ιεροδικεία

Θετική η συνεισφορά της Εκκλησίας, κυρίως λόγω παιδείας

- Η στάση της Εκκλησίας απέναντι στην Ελληνική Επανάσταση

Η Εκκλησία εναντιώθηκε ή αδιαφόρησε για τα κινήματα και τις εξεγέρσεις

Επιτίμια: εξωεκκλησιασμός - αφορισμός

Γνωστοί Αφορισμοί: 1. Ο Διονύσιος Τρίκης το 1611 (Σκυλόσοφος) 2. οι κινήματιες των Ορλωφικών 3. κίνημα του Νικοτσάρα 4. 1808,

εξέγερση με αρχηγό τον Παπα-Θύμιο Βλαχάβα 5. Οι Σουλιώτες

- **Οι ένοπλοι: οι κλέφτες, οι αρματολοί, οι κάποι**

Κλέφτες: χαϊνήδες, φερμανλήδες, χαραμήδες, ζορμπάδες

Αρματολοί: προσκυνημένοι (από την παρανομία στη νομιμότητα και τανάπαλιν), αδελφοποιητοί

Κάποι (αρματολοί της Πελοποννήσου)

- Η στάση των αρματολών απέναντι στην Ελληνική Επανάσταση

Οι καθιερωμένοι αρματολοί, οι ελάσσονες αρματολοί, οι νέοι επαγγελματίες (τα καπάκια)

- **Οι ελίτ της κοινοτικής και επαρχιακής διοίκησης**

- **Κοτζαμπάσηδες – Προεστώτες και Οικοκυραίοι**

Koca=άνδρας, γέροντας, μεγάλος – bas=κεφάλι, πρώτο

Το πρότυπο του αρματολού εντοπίζεται στη Ρούμελη, το πρότυπο του κοτζάμπαση στην Πελοπόννησο (Μοριάς, Mora)

Πελοπόννησος: αυτόνομο εγιαλέτι υπό την ηγεσία υψηλόβαθμου πασά τριών ιππουρίδων, έφερε τον τίτλο του βαλή (Μόρα βαλεσί), έδρα η Τριπολιτζά

Οικοκυραίοι-πλοιοκτήτες

- Η στάση των προεστών απέναντι στην Ελληνική Επανάσταση

Χαρακτηριστικό παράδειγμα: Γιάννης Παπαγιαννόπουλος (1738-1816), ο Δεληγιάννης (ο Γέρος του Μοριά) – κάποι του: Θεόδωρος Κολοκοτρώνης και οι Πλαπουταίοι

Παρά του ενδοιασμού, η προσφορά τους ήταν σημαντική, λόγω: εμπειρίας διοικητικής και οικονομικής

- **Οι Φαναριώτες, οι Έμποροι, οι Διανοούμενοι**

- Οι Φαναριώτες

Πρώτοι Μεγάλοι Δραγουμάνοι της Πύλης: Ο Παναγιωτάκης Νικούσης και ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος (1699, συνθήκη του Κάρλοβιτς)

Δραγουμάνοι του Στόλου

1709: Ηγεμόνες των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών της Βλαχίας και της Μολδαβίας

- **Τα αστικά εμπορικά στρώματα και οι ομάδες των διανοουμένων**

Ανάπτυξη εμπορίου με τη Δύση

Αποσχιστικά κινήματα Οθωμανών τοπαρχών

- Η στάση των εμπορικών στρωμάτων και των διανοουμένων απέναντι στην Ελληνική Επανάσταση

Αντιπαράθεση με την Ορθόδοξη Εκκλησία και τις παραδοσιακές ελίτ, οδηγοί του αγώνα των Ελλήνων

Ο χαρακτήρας της Επανάστασης

- 1821-1833: δωδεκαετής αγώνας
- Η Ελληνική Επανάσταση υπήρξε προνομιούχος χώρος ιδεολογικής χρήσης (κατάχρησης) της ιστορίας
- Φιλελευθερισμός-Εθνικισμός
- Στην αρχή υπήρξε σκληρή ταξική αντιπαράθεση για την κατάληψη μιας θέσης στην μετα-οθωμανική πραγματικότητα
(Το κίνημα του πλοιάρχου Αντώνη Οικονόμου στην Ύδρα, η διαμάχη στη Σάμο μεταξύ Καλικάτσάρων και Καρμανιόλων υπό τον Λυκούργο Λογοθέτη, η φονική σύγκρουση των αρματολών της Δυτικής Ρούμελης με τους προκρίτους)
- Ωστόσο, η παρουσία αλλοεθνούς κατακτητή προσδιόρισε τον απελευθερωτικό και εθνικό χαρακτήρα της Επανάστασης
- Διακήρυξη των Νομίμων Παραστατών της Εθνοσυνέλευσης της Επιδάουρου
(Έθνος, πατρίδα, Έλληνες, Ελλάδα, φυσικό δίκαιο, τυραννία, δίκαια)
- Ιδεολογία και πολιτική από την εκσυγχρονιστική δυτικότροπη ελίτ
- Οι δύο απόψεις

Αιτίες της Επανάστασης

- Η διείσδυση των Ελλήνων σε σημαντικές θέσεις στην Οθωμανική διοίκηση
- Άνθηση του εμπορίου των Ελλήνων
- Παρακμή της αυτοκρατορίας (οικονομική, διοικητική, στρατιωτική)
- Διαφωτισμός-Γαλλική Επανάσταση

- Δράση των μυστικών εταιρειών

Η Ελληνική Επανάσταση **Ερμηνευτική πρόταση**

- **Η επινόηση της ιστορικής ταυτότητας «Έλληνας» ως ιδεολογική ρήξη**

Τον 18^ο αιώνα η αναφορά στη συλλογική ταυτότητα «Έλληνας» ήταν ταυτόχρονα παλαιά και νέα.

Η αναζήτηση των Ελλήνων Διαφωτιστών έτεινε να διαχωριστεί από τις σωτηριολογικές προσδοκίες του «ξανθού γένους» ενώ έδινε στην αρχαιολατρία ένα σαφέστερο νόημα.

Η εκκοσμίκευση του κόσμου ήταν μία ανατροπή στις συνειδήσεις που εξέφρασε ο Διαφωτισμός.

Το περιεχόμενο της εκκοσμίκευσης στις ελληνικές περιοχές: πολιτική ιδεολογία της ελευθερίας, ιστορική ταυτότητα «Έλληνας», διαμάχη για την ελληνική γλώσσα.

Παρότι ο Ελληνικός Διαφωτισμός δεν διακρίθηκε στις επιστήμες κ.λπ διαμόρφωσε ένα νέο κοσμοείδωλο για τους ραγιάδες και το συμπύκνωσε σε μια ριζοσπαστική πολιτική ιδεολογία: της ελευθερίας των Ελλήνων (Ελληνική Νομαρχία, 1806) – την εποχή του Διαφωτισμού ελευθερία σημαίνει καταρχήν αποδέσμευση από τις μοναρχίες.

Στα οθωμανικά εδάφη, η ελευθερία εκφράστηκε από την πρωτοποριακή κοινωνική ομάδα των διανοουμένων.

- **Οι διανοούμενοι του Διαφωτισμού: μια πρωτοποριακή κοινωνική ομάδα**

Με την κοινωνιολογική σημασία του όρου ήταν μία ομάδα με πολλές δραστηριότητες αλλά πρωτίστως ήταν παραγωγοί ερμηνείας και αλλαγής του κόσμου τους.

308 διανοούμενοι, 182 είχαν σπουδάσει σε ευρωπαϊκά πανεπιστήμια (Πηγή: Ψηφιακή βάση προσωπογραφικών δεδομένων – Διανοούμενοι, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

«Ιστορική έρευνα, Διδακτική και Νέες Τεχνολογίες», Τμήμα Ιστορίας – Ιόνιο Πανεπιστήμιο).

Ανεξάρτητα από τον τόπο καταγωγής (από όλες τις πόλεις και κωμοπόλεις των Βαλκανίων, του Αιγαίου, της Μικράς Ασίας) είχαν έντονη κινητικότητα και δράση πολυσχιδή και ακατάπαυστη (πώς αλλιώς θα κέρδιζαν το χώρο του έντυπου γραπτού λόγου από την εκκλησία;).

Στη σκέψη των διανοουμένων και των φωτισμένων εμπόρων ο αυτοπροσδιορισμός «Έλληνας» σήμαινε εκείνον που έπρεπε να ζει ελεύθερος ως Ευρωπαίος, δηλαδή ήταν Ευρωπαίος.

Μικρά αλλά δυναμικά τμήματα του Νέου Ελληνισμού άρχισαν λίγο πριν από τα μέσα του 18ου αιώνα να επινοούν και να δημιουργούν τους ορίζοντές τους μακριά από τη δεσποτική ανατολή στην ευρωπαϊκή δύση.

Ο νέος κόσμος που ονειρεύονταν οι διανοούμενοι ήταν προϊόν και υποκείμενο ταυτόχρονα της επιθυμίας για ελευθερία – όμως η πολιτική σημασία της ελευθερίας άρχισε να τους διαχωρίζει σε ιδιαίτερες ιδεολογικές τάσεις.

• Η εσωτερική ρήξη

Νεωτεριστές και μορφωμένοι ήταν όλοι οι διανοούμενοι διαφωτιστές, η τομή εντοπίζεται σε σχέση με τις πολιτικές ιδέες τους και τελικώς σε σχέση με την ένταξή τους στην Φιλική Εταιρεία.

• Η διαμόρφωση μιας ολικής ιστορικής συγκυρίας

Είναι μεθοδολογικά ορθό να ρίξουμε το βάρος της ερμηνείας μας στους διανοούμενους; - εκκρεμεί να εξακριβώσουμε σε ποιους απευθύνονταν, ποιοι τους ακολούθησαν και γιατί.

Βαλκάνιοι αγρότες με επίσημο όνομα: χριστιανοί, ραγιάδες (κοσμική «σήμανση» του εαυτού και όχι ακόμη «ταυτότητα» ήταν ο τόπος, η οικογένεια, οι κλήροι του καθενός).

Οι Έλληνες διανοούμενοι ριζοσπάστες προκαλούν ιδεολογικό ρήγμα σε αυτές τις «ταυτότητες», αναδιάταξη συσχετισμού της συμβολικής δύναμης – θα μπορούσαν όμως να εξελιχτούν σε μια ομάδα δασκάλων για τις ανάγκες αστικών τάξεων.

Η Γαλλική Επανάσταση και οι Ναπολεόντειες εκστρατείες υπήρξαν το εφαλτήριο που απογείωσε την δυναμική των Ελλήνων Διαφωτιστών.

Οι Έλληνες διαφωτιστές μπόρεσαν να έχουν αυτή τη δυναμική επειδή επίσης άλλες κοινωνικές ομάδες ραγιάδων (έμποροι – караβοκυραίοι), για δικούς τους λόγους, είχαν την ανάγκη να αναδυθούν ως μια νέα και ανεξάρτητη κοινωνία.

Οι διάφορες ηγετικές ομάδες βρίσκονταν στο ίδιο αδιέξοδο, αλλά με διαφορετικούς όρους: το αδιέξοδο της δύναμης που είχαν σωρεύσει και του καθεστώτος του ραγιά.

Αρα τα 70-80 χρόνια πριν από την Επανάσταση αποτελούν την «ολική ιστορική συγκυρία» - κορύφωση της συγκυρίας ήταν η ίδρυση και η ανάπτυξη της Φιλικής Εταιρείας και όχι η Επανάσταση.

Η ρήξη ξεκινάει το Μάρτιο του 1821 καθώς και μια νέα συγκυρία, η επαναστατική (η οποία απαιτεί άλλου είδους προσέγγιση).

• **Μια επανάσταση ανατρεπτική και συντεταγμένη**

Η Ελληνική Επανάσταση είναι η πρώτη επιτυχημένη από τις νεωτερικές επαναστάσεις που εκδηλώθηκε με βάση ένα σχέδιο διαμορφωμένο από μία πολιτική οργάνωση.

Ήταν ανατρεπτική εναντίον της Οθωμανικής εξουσίας και της εκκλησιαστικής πολιτικής και ιδεολογικής τάξης της και εναντίον της γεωπολιτικής σταθερότητας που είχαν αποφασίσει οι ευρωπαϊκές δυνάμεις μετά την ήττα του Ναπολέοντα.

Παρά δε τις εσωτερικές διαμάχες, η Επανάσταση ήταν συντεταγμένη ως προς τον έλεγχο των πληθυσμών και την δημιουργία ανεξάρτητου κράτους.

Γι' αυτούς του λόγους δημιουργήθηκε το κίνημα του Φιλελληνισμού το οποίο εκτός από την έμπρακτη οικονομική και διπλωματική στήριξη, αναδημιούργησε πολλαπλασιαστικά, ιδίως μέσω της τέχνης, τα ιδανικά πρότυπα του Διαφωτισμού για τον Έλληνα και την Ελλάδα.

Σε σύγκριση με την Γαλλική Επανάσταση, τα θεσμικά δεδομένα στα οποία στηρίχθηκε η Ελληνική Επανάσταση ήταν στο σύνολό τους υποτυπώδη.

Οι θεσμοί αυτοί μπορούν να συνοψιστούν σε τέσσερις γενικές κατηγορίες: 1. φορολογία 2. η αρχή του Νόμου και η Προσωρινή Διοίκηση 3. ο στρατός 4. αντιπροσωπευτικό σύστημα πολιτικής διακυβέρνησης και συνεπαγόμενα πολιτικά δικαιώματα (ο

κατεξοχήν μηχανισμός πολιτικής ενσωμάτωσης του πληθυσμού στην Επανάσταση).

- **Από τις κοινωνικές ελίτ στην πολιτική ηγεσία της Επανάστασης**

Τα ριζοσπαστικά μέλη των ομάδων ισχύος, μέσω της δράσης τους στη Φιλική Εταιρεία μετεξελίχθηκαν από κοινωνικά ισχυροί ραγιάδες σε μυστική πολιτική επαναστατική σύμπραξη.

Από την άνοιξη του '21 οι ηγέτες δημιούργησαν τα Τοπικά Πολιτεύματα τα οποία ήταν επαναστατικά συμβούλια με πλήρεις πολιτικές αρμοδιότητες – η δύναμη των τοπικών πολιτευμάτων άρχισε να περιορίζεται με τη δημιουργία κεντρικών εθνικών πολιτικών θεσμών από τον Ιανουάριο του 1822. Τη συγκρότηση της Εθνοσυνέλευσης ακολούθησε η εκλογή του Βουλευτικού και του Εκτελεστικού Σώματος. Όλα αυτά προϋπέθεταν συναίνεση μεταξύ των ηγετικών ομάδων.

- **Οι τρεις ορίζοντες της ελευθερίας**

Η ιδέα περί ελευθερίας των εμπόρων-διανοουμένων βρισκόταν πολύ κοντά στη νεωτερική σημασία της.

Η ιδέα περί ελευθερίας των κοτζαμπάσηδων και των Σουλιωτών βασιζόταν στις προσπάθειες απόσχισης από την Οθωμανική εξουσία – οι αρματολοί δεν είχαν μεγάλη παράδοση αυτονομίας αλλά ανομίας.

Οι κληρικοί που έλαβαν μέρος στην Επανάσταση ήταν μία μικρή ομάδα που αποτελείτο είτε από αποσυνάγωγους, είτε από ριζοσπάστες.

Η ελίτ της Επανάστασης συγκροτείτο από τρεις διαφορετικούς πολιτισμικούς κόσμους.

Οι ομάδες ισχύος που είχαν σχέση με το εμπόριο και τη διανοήση δεν χρειάστηκε να αρνηθούν τον εαυτό τους για να πάρουν μέρος στην Επανάσταση – οι κληρικοί, οι προεστοί, οι αρματολοί υπήρξαν πληρεξούσιες ομάδες των Οθωμανών – οι αρματολοί και οι κάποι κυρίως συνιστούσαν το πιο αρχέγονο κοσμοείδωλο του εαυτού και των άλλων.

- **Ο εμφύλιος πόλεμος ως διαδικασία ομογενοποίησης του επαναστατικού υποκειμένου**

Οι πολιτισμικές διαφορές παρέμειναν ανοικτές και με την έναρξη της Επανάστασης – η ίδια όμως η Επανάσταση δημιούργησε μία

δυναμική (μετά δε τη πτώση της Τρίπολης το Σεπτέμβριο του 1821 ότι οι Έλληνες μπορούσαν να νικήσουν – οι νίκες δημιουργούσαν πρόσφορο έδαφος για την πολιτική και η πολιτική έθετε (στις Εθνοσυνελεύσεις) κανόνες για όλους.

Η κρίσιμότερη στιγμή ομογενοποίησης της ηγετικής ομάδας σε μια ενιαία πολιτική στρατηγική του ανεξάρτητου εθνικού κράτους με φιλελεύθερες αρχές ήταν ο μεγάλος εμφύλιος (ή η δεύτερη φάση του εμφυλίου).

Έγινε δε, για την επίλυση ενός κρίσιμου διακυβεύματος: εθνικό κράτος ή ημι-ανεξάρτητες τοπικές πελοποννησιακές ηγεμονίες υπό οθωμανική επικυριαρχία, όπως ήδη επιδίωκε η Ρωσία;

Οι πολιτικοί, με πρωταγωνιστή τον Μινίστρο του Πολέμου Ιωάννη Κωλέττη και τις δυνάμεις των Ρουμελιωτών και των Σουλιωτών, επικράτησαν οριστικά – ανάγκασαν του προεστούς και τον Κολοκοτρώνη να εγκαταλείψουν τον τοπικισμό τους.

Η Ελληνική Επανάσταση έθετε εξ αντικειμένου γεωπολιτικά ζητήματα τα οποία ενέπλεκαν όλες τις μεγάλες δυνάμεις της εποχής. Αυτά τα ζητήματα η επαναστατική ηγεσία επιδίωκε να τα μεταστρέψει σε διεθνή υποστήριξη των Ελλήνων.

Στο επίπεδο της φιλελεύθερης ευρωπαϊκής κοινής γνώμης, οι Έλληνες είχαν διεθνοποιήσει την υπόθεσή τους και νικήσει τους Οθωμανούς εξ αρχής.

Το 1823 το ελληνικό ναυτικό επέβαλε ναυτικό αποκλεισμό στα λιμάνια του Ιονίου και του Αιγαίου από την Κρήτη έως τη Θεσσαλονίκη – Τον ίδιο χρόνο οι Έλληνες καταφέρνουν να συνάψουν δάνειο στο Σίτι του Λονδίνου.

Από τον Μάρτιο του 1824 ο Σουλτάνος ζήτησε από τον Μωχάμεντ Άλη τη Αιγύπτου να βοηθήσει στην καταστολή της Επανάστασης.

Η Υψηλή Πύλη απαντά με ένα συνολικό σχέδιο και προσπαθεί να συντρίψει την Επανάσταση.

• Η αντιστροφή της συντριβής

Η έκβαση του εμφυλίου είχε οδηγήσει στον απόλυτο έλεγχο της ηγεσίας της Επανάστασης από τους πολιτικούς.

Το μόνο μέσο που απέμενε στους Έλληνες ήταν οι διεθνείς πολιτικές συμμαχίες.

Ψήφισμα της 24^{ης} Ιουλίου του 1825 (επιστολή προς τον Γεώργιο Κάνινγκ, πρωθυπουργό της Μεγάλης Βρετανίας).

Στις 20 Οκτωβρίου 1827 ο οθωμανικός και ο αιγυπτιακός στόλος βυθίστηκε στο Ναβαρίνο (το Πρωτόκολλο της Αγίας Πετρούπολης το 1826 δεν έλεγε να κατατροπωθούν οι Οθωμανοί αλλά να απομακρυνθούν οι Αιγύπτιοι).

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

Η βιβλιογραφία για την Ελληνική Επανάσταση του 1821 είναι τεράστια και αρκετά κατακερματισμένη. Εδώ αναφέρονται μόνον έργα τα οποία ο φοιτητής μπορεί να συμβουλευτεί ως εγχειρίδια.

Στέφανος Παπαγεωργίου, *Από το Γένος στο Έθνος. Η θεμελίωση του Ελληνικού Κράτους, 1821-1862*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2005.

Dakin Douglas, *Ο αγώνας των Ελλήνων για την Ανεξαρτησία, 1821-1833*, Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., 1983.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος 12, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1970-2000.

Νικηφόρος Διαμαντούρος, *Οι απαρχές της συγκρότησης σύγχρονου κράτους στην Ελλάδα, 1821-1828*, Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., 2002.

(Οι σημειώσεις για την Επανάσταση στη Μολδοβλαχία και στην Πελοπόννησο αφορούν κεφάλαια του προτεινόμενου βιβλίου του Α. Βακαλόπουλου. Θα πρέπει να μελετηθούν ως περίληψη των οικείων κεφαλαίων)

Η Επανάσταση στη Μολδοβλαχία

Το περιβάλλον στην Μολδοβλαχία και ο Θεόδωρος Βλαδιμηρέσκου

- Τρεις τάξεις Βογιάρων
- Βλαχία: ηγεμόνας Αλεξ. Υψηλάντης (1774-1782) – Ελληνομουσείον στο Βουκουρέστι (1776)
- Αρβανίτες οπλαρχηγοί/φιλικοί: Γιωργάκης Ολύμπιος, Γιάννης Φαρμάκης, Σάββας Φωκιανός
- Συνθήκη Βουκουρεστίου (1812): δεν επιτρεπόταν η είσοδος σε Οθωμανικά στρατεύματα χωρίς την άδεια της Ρωσίας
- Καραγιώργης: Σέρβος Φιλικός (δολοφονήθηκε με προτροπή του ηγεμόνα Μίλος Οβρένοβιτς
- Ιάσιο (πρωτεύουσα της Μολδαβίας) ηγεμόνας Μιχαήλ Σούτσος/Φιλικός – πρωθυπουργός Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός/Φιλικός
- Βουκουρέστι (πρωτεύουσα της Βλαχίας) ηγεμόνας Αλέξανδρος Σούτσος/μισούσε την Φ.Ε. όμως σ' αυτόν υπηρετούσαν οι αρβανίτες οπλαρχηγοί (στα 1819 μυείται από τον Ολύμπιο ο Θεόδωρος Βλαδιμηρέσκου (μέγας εχθρός του Αλέξανδρου Σούτσου)
- Τον Ιανουάριο του 1821 πεθαίνει ο Αλέξανδρος Σούτσος – 19 Ιανουαρίου υπογράφεται συμφωνητικό ανάμεσα στον Βλαδιμηρέσκου/Ολύμπιο/Φαρμάκη
- Η Πύλη διορίζει ηγεμόνα της Βλαχίας τον Σκαρλάτο Καλιμάχη (άλλοτε ηγεμόνα της Μολδαβίας)
- Ο Βλαδιμηρέσκου με 3000 Πανδούρους, Έλληνες, Σέρβους, Βούλγαρους και χωρικούς απειλεί να βαδίσει εναντίον του Βουκουρεστίου

- Ταυτόχρονα ξεσπάει η ανταρσία του Αλή Πασά, γίνεται επανάσταση στη Νεάπολη ενώ η Ιερά Συμμαχία συνεδριάζει πρώτα στο Τροπάου και μετά στο Λάϊμπαχ

Ο Υψηλάντης εισέρχεται στη Μολδαβία και κηρύσσει την Επανάσταση

- Συρρέουν Αρβανίτες το Ιάσιο και προκαλείται αναταραχή
- Ο Υψηλάντης στις 13 Φεβρουαρίου διατάζει τον Ιθακήσιο οπλαρχηγό Καραβιά, αρχηγό της χωροφυλακής στο Γαλάτσι να κτυπήσει τους εκεί Τούρκους
- 22 Φεβρουαρίου στις 6 το απόγευμα περνά τον Προύθο ποταμό, ντυμένος με στολή Ρώσου στρατηγού και πηγαίνει από το Σκουλένι στο Ιάσιο – στις 23 Φεβρουαρίου μέσω των Ρώσων προξένων Ιασίου και Βουκουρεστίου στέλνει στον Ρώσο πρεσβευτή της Κωνσταντινούπολης την προκήρυξη «Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος» (την οποία είχε συντάξει ο Κεφαλονίτης γιατρός Γεώργιος Κοζάκης Τυπάλδος)

Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος
24 Φεβρουαρίου 1821

- Η ώρα ήλθεν, ω Άνδρες Έλληνες! Πρό πολλού οι λαοί της Ευρώπης, πολεμούντες υπέρ των ιδίων Δικαιωμάτων και ελευθερίας αυτών, μας προσκάλουν εις μίμησιν, αυτοί, καίτοι οπωσούν ελεύθεροι, προσπάθησαν όλαις δυνάμεσι να αυξήσωσι την ελευθερίαν, και δι' αυτής πάσαν αυτών την Ευδαιμονίαν.
- Οι αδελφοί μας και φίλοι είναι πανταχού έτοιμοι, οι Σέρβοι, οι Σουλιώται, και όλη η Ηπειρος, οπλοφορούντες μας περιμένωσιν· ας ενωθώμεν λοιπόν με Ενθουσιασμόν! η Πατρίς μάς προσκαλεί!

- Η Ευρώπη, προσηλώνουσα τους οφθαλμούς της εις ημάς, απορεί διά την ακινησίαν μας, ας αντηχήσωσι λοιπόν όλα τα Όρη τῆς Ελλάδος από τον Ἦχον τῆς πολεμικῆς μας Σάλπιγγος, και αι κοιλάδες από την τρομεράν κλαγγήν των Αρμάτων μας. Η Ευρώπη θέλει θαυμάση τας ανδραγαθίας μας, οι δε τύραννοι ημών τρέμοντες και ωχροί θέλουσι φύγει απ' ἐμπροσθέν μας.
- Οι φωτισμένοι λαοί της Ευρώπης ενασχολούνται εις την αποκατάστασιν της ιδίας ευδαιμονίας· και πλήρεις ευγνωμοσύνης διά τας προς αυτούς των Προπατόρων μας ευεργεσίας, επιθυμοῦσι την ελευθερίαν της Ελλάδος.
- Ημεῖς, φαινόμενοι ἄξιοι της προπατορικῆς αρετῆς και του παρόντος αἰώνος, εἴμεθα Εὐέλπεις, να επιτύχωμεν την υπεράσπισιν αὐτῶν και βοήθειαν· πολλοί εκ τούτων φιλελεύθεροι θέλουσιν ἔλθῃ, διά να συναγωνισθῶσι με ημάς. Κινηθήτε, ω φίλοι, και θέλετε ἰδῆ μίαν Κραταιάν δύναμιν να υπερασπισθῇ τα δίκαιά μας! Θέλετε ἰδῆ και ἐξ αὐτῶν των εχθρῶν μας πολλούς, οἵτινες, παρακινούμενοι από την δικαίαν μας αἰτίαν, να στρέψωσι τα Νώτα προς τον εχθρόν και να ενωθῶσι με ημάς· ας παρρησιασθῶσι με ειλικρινές φρόνημα, η Πατρίς θέλει τους ἐγκολπωθῇ! Ποῖος λοιπόν ἐμποδίζει τους ανδρικούς σας Βραχίονας; ο ἄνανδρος εχθρός μας εἶναι ἀσθενής και ἀδύνατος. Οι στρατηγοί μας ἐμπειροὶ και ὅλοι οι ομογενεῖς γέμουσιν ἐνθουσιασμοῦ! ἐνωθήτε λοιπόν, ω ἀνδρείοι και μεγαλόψυχοι Ἕλληνες! ας σχηματισθῶσι φάλαγκες ἐθνικαί, ας ἐμφανισθῶσι Πατριωτικά λεγεῶνες, και θέλετε ἰδῆ τους παλαιούς ἐκείνους Κολοσσούς του δεσποτισμοῦ να πέσωσιν ἐξ ἰδίων, ἀπέναντι των θριαμβευτικῶν μας Σημαίων! Εἰς την φωνήν της Σάλπιγγός μας ὅλα τα παράλια του Ἰωνίου και Αἰγέου πελάγους θέλουσιν ἀντηχήσῃ· τα Ἑλληνικά πλοία, τα ὁποῖα ἐν καιρῷ εἰρήνης ἤξεραν να ἐμπορεύονται, και να πολεμῶσι, θέλουσι σπεῖρῃ εἰς ὅλους τους λιμένας του τυράννου με το πυρ και την μάχαιραν, την φρίκην και τον θάνατον...
- Ποία ἑλληνική ψυχὴ θέλει ἀδιαφορήσῃ εἰς την πρόσκλησιν της Πατρίδος; Εἰς την Ρώμην ἓνας του Καίσαρος φίλος σείων την αιματομένην χλαμύδα του τυράννου ἐγείρει τον λαόν. Τι θέλετε

κάμη Σεις ω Ἕλληνες, προς τους οποίους η Πατρίς γυμνή δεικνύει μεν τας πληγὰς της και με διακεκομμένην φωνήν επικαλείται την βοήθειαν των τέκνων της; Η θεία πρόνοια, ω φίλοι Συμπατριώται, ευσπλαγχνισθείσα πλέον τας δυστυχίας μας ηυδόκησεν ούτω τα πράγματα, ώστε με μικρόν κόπον θέλομεν απολαύση με την ελευθερίαν πάσαν ευδαιμονίαν. Αν λοιπόν από αξιόμεμπον αβελτηρίαν αδιαφορήσωμεν, ο τύραννος γενόμενος αγριώτερος θέλει πολλαπλασιάση τα δεινά μας, και θέλομεν καταντήση διά παντός το δυστυχέστερον πάντων των εθνών.

- Στρέψατε τους οφθαλμούς σας, ω Συμπατριώται, και ίδετε την ελεεινήν μας κατάστασιν! ίδετε εδώ τους Ναούς καταπατημένους! εκεί τα τέκνα μας αρπαζόμενα διά χρήσιν αναιδεστάτην της αναιδούς φιληδονίας των βαρβάρων τυράννων μας! τους οίκους μας γεγυμνωμένους, τον αγρούς μας λεηλατισμένους και ημάς αυτούς ελεεινά ανδράποδα!
- Είναι καιρός να αποτινάξωμεν τον αφόρητον τούτον Ζυγόν, να ελευθερώσωμεν την Πατρίδα, να κρημνίσωμεν από τα νέφη την ημισέληνον να υψώσωμεν το σημείον, δι' ου πάντοτε νικώμεν! λέγω τον Σταυρόν, και ούτω να εκδικήσωμεν την Πατρίδα, και την Ορθόδοξον ημών Πίστιν από την ασεβή των ασεβών Καταφρόνησιν.
- Μεταξύ ημών ευγενέστερος είναι, όστις ανδρειοτέρως υπερασπισθή τα δίκαια της Πατρίδος, και ωφελιμοτέρως την δουλεύση. Το έθνος συναθροιζόμενον θέλει εκλέξη τους Δημογέροντάς του, και εις την ύψιστον ταύτην Βουλήν θέλουσιν υπείκει όλαι μας αι πράξεις...
- Ας κινηθώμεν λοιπόν μέ εν κοινόν φρόνιμα, οι πλούσιοι ας καταβάλωσιν μέρος της ιδίας περιουσίας, οι ιεροί ποιμένες ας εμψυχώσωσι τον λαόν με το ίδιόν των παράδειγμα, και οι πεπαιδευμένοι ας συμβουλεύσωσιν τα ωφέλιμα. Οι δε εν ξέναις αυλαίς υπουργούντες στρατιωτικοί και πολιτικοί ομογενείς, αποδίδοντες τας ευχαριστίας εις ην έκαστος υπουργεί δύναμιν, ας ορμήσωσιν όλοι εις το ανοιγόμενον ήδη μέγα και λαμπρόν στάδιον,

και ας συνεισφέρωσιν εις την πατρίδα τον χρεωστούμενον φόρον, και ως γενναίοι ας ενοπλισθώμεν όλοι άνευ αναβολής καιρού με το ακαταμάχητον όπλον της ανδρείας και υπόσχομαι εντός ολίγου την νίκην και μετ' αυτήν παν αγαθόν. Ποίοι μισθωτοί και χαύνοι δούλοι τολμούν να αντιπαραταχθώσιν απέναντι λαού, πολεμούντος υπέρ της ιδίας ανεξαρτησίας; Μάρτυρες οι Ηρωικοί αγώνες των προπατόρων μας· Μάρτυς η Ισπανία, ήτις πρώτη και μόνη κατετρόπωσε τας αηττήτους φάλαγκας ενός τυράννου.

- Με την Ένωσιν, ω Συμπολίται, με το προς την ιεράν Θρησκείαν Σέβας, με την προς τους Νόμους και τους Στρατηγούς υποταγήν, με την ευτολμίαν και σταθερότητα, η νίκη μας είναι βεβαία και αναπόφευκτος, αυτή θέλει στεφανώση μέ δάφνας αιθαλείς τους Ηρωικούς αγώνας μας, αυτή με χαρακτήρας ανεξαλείπτους θέλει χαράξη τα ονόματα ημών εις τον ναόν της αθανασίας, διά το παράδειγμα των επερχομένων γενεών. Η Πατρίς θέλει ανταμείψη τα ευπειθή και γνήσιά της τέκνα με τα βραβεία της δόξης και τιμής· τα δε απειθή και κωφεύοντα εις την τωρινήν της πρόσκλησιν, θέλει αποκηρύξη ως νόθα και Ασιανά σπέρματα, και θέλει παραδώση τα ονόματά των, ως άλλων προδότων, εις τον αναθεματισμόν και κατάραν των μεταγενεστέρων.
- Ας καλέσωμεν λοιπόν εκ νέου, ω Ανδρείοι και μεγαλόψυχοι Έλληνες, την ελευθερίαν εις την κλασικήν γην της Ελλάδος! Ας συγκροτήσωμεν μάχην μεταξύ του Μαραθώνος και των Θερμοπυλών! Ας πολεμήσωμεν εις τους τάφους των Πατέρων μας, οι οποίοι, διά να μάς αφήσωσιν ελευθέρους, επολέμησαν και απέθανον εκεί! Το αίμα των τυράννων είναι δεκτόν εις την σκιάν τον Επαμεινώνδου Θηβαίου, και του Αθηναίου Θρασυβούλου, οίτινες κατετρόπωσαν τους τριάκοντα τυράννους, εις εκείνας του Αρμοδίου και Αριστογείτωνος, οι οποίοι συνέτριψαν τον Πεισιστρατικόν ζυγόν, εις εκείνην του Τιμολέοντος, όστις απεκατέστησε την ελευθερίαν εις την Κόρινθον και τας Συρακούσας, μάλιστα εις εκείνας τον Μιλτιάδου και Θεμιστοκλέους, του Λεωνίδου και των τριακοσίων, οίτινες κατέκοψαν τοςάκις τους αναριθμήτους στρατούς των βαρβάρων Περσών, των οποίων τους βαρβαροτέρους και ανανδροτέρους απογόνους πρόκειται εις ημάς σήμερα, με πολλά μικρόν κόπον, να εξαφανίσωμεν εξ ολοκλήρου.

- Εις τα όπλα λοιπόν φίλοι η Πατρίς Μάς Προσκαλεί!
- Αλέξανδρος Υψηλάντης
- Την 24ην Φεβρουαρίου 1821 Εις το γενικόν στρατόπεδον του Ιασίου
- Οι φιλικοί αντιλαμβάνονται την εξέγερση ως καθολική όλων των λαών της Βαλκανικής (Βλ. προκήρυξη του Μανουήλ Βερνάρδου)
- Έλληνες φοιτητές κατεβαίνουν μέσω Τεργέστης και Λιβόρνο – στη συνέχεια μέσω Τουλόν και Μασσαλίας
- Στις 26 Φεβρουαρίου στην εκκλησία των Τριών Ιεραρχών έγινε δοξολογία με στρατιωτική παράταξη
- Την 1η Μαρτίου ο Βλαδιμηρέσκου έμπαινε στην Κραϊόβα με σκοπό να συνεχίσει προς τη Σλάτινα και το Βουκουρέστι και ο Υψηλάντης ξεκινούσε για τη Βλαχία με κατεύθυνση κι αυτός το Βουκουρέστι
- Στο Τίργου Φρουμός μαθαίνει τα νέα για τον Αριστείδη Παπά και αποφασίζει να στείλει τον αδελφό του Δημήτριο στην Πελοπόννησο

Ο Υψηλάντης στη Βλαχία

Διάσταση Υψηλάντη – Βλαδιμηρέσκου

- Στη Φοξάνη ο Υψηλάντης σχημάτισε τον Ιερό Λόχο (120 στην αρχή ενθουσιώδεις Έλληνες φοιτητές και μαθητές) –σχημάτισε και άτακτο ιππικό με στολές ουσάρων και κοζάκων
- Ο Βλαδιμηρέσκου συνεχίζει την πορεία προς το Βουκουρέστι με αρκετά «παρατράγουδα»
- Οι κάτοικοι που είχαν απομείνει στο Βουκουρέστι ετοιμάζονταν να υποδεχτούν τον Υψηλάντη – αντίθετα εισέρχεται ο Βλαδιμηρέσκου στις 18/30 Μαρτίου με 2000 Πανδούρους και 200 Σέρβους ιππείς και αρχίζει να διοικεί την Βλαχία σαν οσποδάρος

- Τέλος στις 28 Μαρτίου/9 Απριλίου 300 περίπου ιππείς του Υψηλάντη με τον Δούκα επικεφαλής μπήκαν στο Βουκουρέστι, ενώ ο ίδιος με 500 ιππείς στρατοπέδευε δύο ώρες μακριά – μερικές μέρες μετά οι δύο αρχηγοί συναντήθηκαν
- Η αμοιβαία δυσπιστία των αρχηγών φάνηκε από το γεγονός ότι ο Βλαδιμηρέσκου δέχτηκε να επισκεφτεί τον Υψηλάντη μόνο με εγγύηση του Σάββα (ο οποίος κρατήθηκε όμηρος)
- Η συνομιλία διασώζεται από τον Ρώσο πράκτορα Liprandi και τα κύρια σημεία της ήταν:
- 1. ο Βλαδιμηρέσκου είπε πως έχουν διαφορετικούς στόχους: εκείνος να απελευθερώσει την πατρίδα του από τους Βογιάρους και ο Υψηλάντης από τους Τούρκους
- 2. ότι η δύναμη του Υψηλάντη είναι μικρή κι αν δεν τους βοηθήσει κάποια Μεγάλη Δύναμη θα καταστραφούν
- Οι δισταγμοί, οι αμοιβαίες δυσπιστίες και η απουσία αποφασιστικών ενεργειών κατέστρεψαν την επανάσταση στη Μολδοβλαχία
- Ο τσάρος από το Laybach πιεζόμενος από τον Μέτερνιχ αποδοκιμάζει επίσημα το κίνημα – στις 14/26 Μαρτίου δίνει εντολή στον Καποδίστρια να γράψει αυστηρή επιστολή στον Υψηλάντη (ο Μέτερνιχ μπορεί να υπέβαλε πλαστές επιστολές που ενοχοποιούσαν τον Υψηλάντη ότι συνωμοτούσε με φιλελεύθερους της Γαλλίας)
- Στις 12 Μαΐου Αυστρία, Πρωσία και Ρωσία υπογράφουν δήλωση ότι δεν θα αναγνώριζαν κάθε μεταρρύθμιση που γίνεται με τη βία!
- Ο Σάββας επίσης άρχισε να σκέπτεται την αποσκίρτηση
- Ο Βλαδιμηρέσκου προχωρεί σε συνεννοήσεις με τον πασά της Σιλίστριας – ο Υψηλάντης στέλνει έγγραφο στον Ρώσο πρεσβευτή στην Κων/πολη και τον παρακαλεί να στηρίξει το αίτημά του προς την Πύλη ώστε να μην στείλει στρατεύματα στη Βλαχία. Αποτραβιέται από την Κολεντίνα στο Τιργοβίστι και στο Κιμπολούγγι κοντά στα αυστριακά σύνορα. – Ο Σάββας μένει με τους άνδρες του στο Βουκουρέστι και συντηρεί τις σχέσεις του με τους Τούρκους (Ο Ολύμπιος και ο Φαρμάκης υποπτεύονται προδοσία)

- Στις 9 Απριλίου στο Τιργοβίστι ο Υψηλάντης σύστησε «Γενικόν Βουλευτήριο» (Γενική Βουλή) – όμως οι αταξίες και η απείθεια βασίλευαν στον στράτευμα (το ίδιο συμβαίνει και στο στρατόπεδο του Βλαδιμηρέσκου)
- Από το Σκουλένι στις 28 Μαρτίου/9 Απριλίου ο πρόξενος της Ρωσίας Pisani γνωστοποιεί στους κατοίκους της Μολδαβίας τον αφορισμό του Πατριάρχη, την αποκήρυξη του Υψηλάντη από τον τσάρο και τη διαταγή του προς αυτόν και τους οπαδούς του να διαλυθούν αμέσως και να γυρίσουν στη Ρωσία
- Και ο οσποδάρης της Βλαχίας Μιχαήλ Σούτσος εγκαταλείπει το Ιάσιο στις 31 Μαρτίου/13 Απριλίου και περνάει στη Βεσσαραβία
- Οι Τούρκοι αρχίζουν τις επιδρομές στα παρόχθια – του Δούναβη – χωριά
- Το βέβαιο είναι ότι ο Υψηλάντης, αφότου ο τσάρος είχε αποδοκιμάσει το κίνημά του, άρχισε να χάνει την επιβολή του στο στράτευμα – Ο Βλαδιμηρέσκου και ο Σάββας κατέχουν το Βουκουρέστι, χωρίς να σταματήσουν να αλληλοπαρακολουθούνται

Οι μάχες: Γαλάτσι, Σκουλένι, Δραγατσάνι

- Ο σουλτάνος έστειλε εφόδια και στρατεύματα μέσω Βάρνας και Βράϊλας για να ενισχύσει τις φρουρές του Δούναβη και 44 καράβια με ναύαρχο τον Αλβανό Ιμπραϊμ πασά
- Ο πασάς της Βράϊλας στις 30 Απριλίου/12 Μαΐου κάνει αιφνιδιαστική επίθεση στις ελληνικές δυνάμεις του Γαλατσίου (Ο Ρίζο Νερουλός καταγράφει απώλειες 190 Ελλήνων και 1.300 Τούρκων) – η μάχη του Γαλατσίου χάθηκε από έλλειψη ενότητας, πειθαρχίας και οργάνωσης
- Στις 22 Μαΐου/3 Ιουνίου μπαίνει στο Ιάσιο ο σταλμένος από τον Υψηλάντη Γεώργιος Κατακουζηνός με 170 περίπου Αρβανίτες (σύγκρουση Κατακουζηνού-Πεντεδέκα)
- Οι Τούρκοι μπαίνουν στο Ιάσιο στις 14/26 Ιουνίου και εκτελούν Έλληνες όπου τους βρίσκουν – τα ελληνικά στρατεύματα χωρίς τον Κατακουζηνό και τον Πεντεδέκα επιτίθενται στο Ιάσιο χωρίς αποτέλεσμα

- Στις 17/29 Ιουνίου ο Αθανάσιος Καρπενησιώτης και άλλοι οπλαρχηγοί με 420 μαχητές (οι περισσότεροι νέοι ηλικίας 15-18 χρονών ανατρέπουν επί 8 ώρες τις επιθέσεις των πολλαπλάσιων εχθρών (5000 περίπου) κοντά στο χωριό Σκουλένι – Πέφτουν στον Προύθο ποταμό ενώ άλλοι οπλαρχηγοί (Καρπενησιώτης, Σφαέλος, Σταύρακας, Κοντογόνης) μένουν ακλόνητοι στις θέσεις τους και σκοτώνονται
- Πρόσφυγες Έλληνες - φυγάδες, άρρωστοι, πληγωμένοι - καταφεύγουν στο Κισινιόφ όπου τους περιθάλπουν η εφορεία της πόλης καθώς και διακεκριμένοι Έλληνες (η μητέρα των Υψηλάντηδων Ελισάβετ, ο Μιχαήλ Σούτσος με τον Ιακωβάκη Ρίζο, κάποιοι αρχιμανδρίτες κ.α)
- Ταυτόχρονα με την έναρξη των πολεμικών επιχειρήσεων στην Μολδαβία, μεγάλες τουρκικές δυνάμεις (20000 άνδρες) εισέβαλαν στην Βλαχία (από τη Σιλίστρια, το Γιούργεβο και το Βιδίνι) και προελαύνουν προς το Βουκουρέστι. – Συνολικός αριθμός άμαχων θυμάτων σε όλη τη χώρα υπολογίζεται σε 16.000
- Ο Υψηλάντης γράφει στις 11/23 Μαΐου – ίσως στον Γιωργάκη Ολύμπιο – ότι η στάση του Βλαδιμηρέσκου είναι κακή. Και ο Σάββας καταγγέλλει τον Βλαδιμηρέσκου στον Υψηλάντη (15 Μαΐου) ότι έχει μυστική συνεννόηση με τον πασά του Γιούργεβου. Κατά διαταγή του Υψηλάντη, ο Ολύμπιος με 400 πιστούς πηγαίνει στο στρατόπεδο στο Γκολέστι και συλλαμβάνει τον Βλαδιμηρέσκου (μεταφέρεται στο Πιτέστι και στο Τιργοβίστι, δικάζεται και εκτελείται τα μεσάνυχτα της 23ης προς 24η Μαΐου)
- Ο Σάββας που έκανε τον καλό πατριώτη προσχωρεί στους Τούρκους και καταδιώκει τους Έλληνες – Ο Υψηλάντης χωρίζει τον στρατό του σε δύο φάλαγγες που θα ακολουθούσαν διαφορετικούς δρόμους και αποσύρεται άτακτα στο Πιτέστι, Κιμπολούγγι, Ρίμνικο και περνά τον ποταμό Αλούτα με μεγάλες ταλαιπωρίες
- Στις 7/19 Ιουνίου μάχη στο χωριό Δραγατσάνι (στην όχθη του ποταμού Ολτ) – ισχυρές τουρκικές δυνάμεις περικυκλώνονται από τον Γιωργάκη Ολύμπιο – Χωρίς διαταγή παρεμβαίνει και ο οπλαρχηγός Βασίλης Καραβιάς με 800 ιππείς, παρασύροντας μαζί του τον Δημήτριο Υψηλάντη με τον Ιερό Λόχο και το πυροβολικό. (37 ιερολοχίτες αιχμαλωτίζονται, 200 πεθαίνουν, μαζί τους και ο

Ελβετός γυμναστής λόχου Bordier) – Ο Γιωργάκης τρέχει προς βοήθειά τους και σώζει 136

- Στις 8 Ιουνίου από το Sibiu ο Υψηλάντης στέλνει την τελευταία του ημερήσια διάταξη (με τόπο το Ρίμνικο)
- Ο Υψηλάντης απελευθερώνεται μόλις το 1827 και πεθαίνει σε ηλικία 27 ετών στις 19/31 Ιανουαρίου του 1828

Η Επανάσταση στην Πελοπόννησο

Κοινωνία, κύριες εστίες, στρατόπεδα, μάχες

- Κοινωνική οργάνωση αρκετά καθυστερημένη: 1. προύχοντες (και ανώτεροι κληρικοί) 2. χωρικοί (ελεύθεροι στα ορεινά, με σχέσεις εξάρτησης στα πεδινά)
- Δυναμικά στοιχεία οι κάποι (κλεφτοκαπεταναίοι)
- Ανάπτυξη του εμπορίου από τις αρχές του 19ου αιώνα
- Εξόντωση των κλεφτών από τους Οθωμανούς (1805-1806)
- Απόστολοι της Φιλικής Εταιρείας από το 1817 κατεβαίνουν από την Ρωσία – μπαίνουν στην Εταιρεία πρώτα οι καπεταναίοι
- Συνάπτονται συμφωνητικά ανάμεσα σε κάποιους κοτζαμπάσηδες (μετά το 1817)
- Μύηση πολλών κοτζαμπάσηδων στην Εταιρεία (είτε γιατί χρωστούσαν στους Οθωμανούς, είτε γιατί φοβόντουσαν «κοινωνική επανάσταση» εναντίον τους) – Ταυτόχρονα μεγάλο ανταγωνισμός Κοτζαμπάσηδων και Φιλικών
- Φθινόπωρο του 1820 «Έφοροι της Αδελφότητος» στην Πελοπόννησο ορίζονται ανώτεροι κληρικοί και προεστοί (νίκη των προεστών)
- Σημαντική επαναστατική εστία έγινε η Μάνη (προεστός Πέτρος Μαυρομιχάλης – από τα τέλη του 1818 είχε σταλεί ο Χριστόφορος Περραιβός)
- Κυριαρχούν φήμες και διαδόσεις που εξάπτουν τα πνεύματα

Έκρηξη της Επανάστασης και κύριες εστίες

- Ξεκινούν μικρές πράξεις ανταρσίας στην Αχαΐα και στη Μάνη
- 21 Μαρτίου ξεσπά η επανάσταση στα Καλάβρυτα (πριν από την Πάτρα και την Καλαμάτα)

- Ιδρύεται το επαναστατικό διευθυντήριο ή πολεμικό γραφείο της Αχαΐας (θεωρείται ως συνέχεια της προεπαναστατικής «Αδελφότητα») – ξεχωρίζουν ο Ανδρέας Ζαΐμης και ο Π. Πατρών Γερμανός – κατασκευάστηκαν και πρώτες σημαίες που ήταν ολόλευκες και είχαν το σύμβολο του εφοδιαστικού των Ιερέων
- Συγχρόνως με την βορειοδυτική Πελοπόννησο εξεγείρεται και η νοτιοδυτική (στις 23 Μαρτίου μπαίνουν πολλοί οπλαρχηγοί – και ο Κολοκοτρώνης – στην Καλαμάτα) – Μετά αποφασίζουν να πολιορκήσουν τα κάστρα Μεθώνης, Κορώνης και Νεοκάστρου (όπου είχαν καταφύγει οι περίοικοι Οθωμανοί)
- Σχηματίζεται η Μεσσηνιακή Γερουσία (ένα είδος εφορίας) η οποία απευθύνει διακήρυξη στην Ευρώπη
- Στις 25 Μαρτίου ο Κολοκοτρώνης, ο Αναγνωσταράς, ο Παπαφλέσας και ο Π. Κεφάλας με 300 Μανιάτες ξεκινούν για την Τριπολιτσά
- Ακολουθούν κι άλλες επαρχίες και χωριά, αλλά είναι σχεδόν αδύνατο να γνωρίζουμε ποιος ξεκίνησε την Επανάσταση διότι στα απομνημονεύματα και στις κάθε είδους διηγήσεις ο καθένας γράφει κάτι διαφορετικό
- Χαρακτηριστικά γράφει ο Κανέλλος Δεληγιάννης: «Εβγάλαμεν αμέσως τα ασιατικά εκείνα ενδύματα της πολυτελείας, αντεριά γούνας, καλπάκια και εβάλαμεν τα τζαρούχια και την τραγόκαπαν»
- Οι Οθωμανοί κλείνονται στα κάστρα και οι Έλληνες τους πολιορκούν. Γύρω από τα κάστρα συγκροτούνται τα πρώτα ελληνικά στρατόπεδα

Οι οργανωτικές προσπάθειες μέσα στην Επανάσταση

- Επικρατούν δύο μορφές πολέμου: 1. η πολιορκία των κάστρων 2. ο πόλεμος ελιγμών και ενεδρών
- Οι οργανωτικές προσπάθειες έχουν ένα εμπειρικό, σπασμωδικό και πρόσκαιρο χαρακτήρα – γίνονται όμως ενδιαφέρουσες ζυμώσεις και ο Απρίλιος αποτελεί τον πιο κρίσιμο μήνα για την επικράτηση της Επανάστασης – 23 Σεπτεμβρίου πέφτει η Τριπολιτσά και η

Πελοπόννησος παρουσιάζεται στα μάτια όλων των επαναστατών ως η «κεφαλή του έθνους»

- Διοικητική πείρα των κοτζαμπάσηδων αλλά και διοικητικό «χάος»
- Οι εφορείες ήταν τριμελείς ή πενταμελείς – έπαιρναν το 10 % των προϊόντων (και σε ανάγκη ένα ακόμη 5 %)
- Ο Νικόλαος και Σπύρος Σπηλιωτόπουλος οργάνωσαν μπαρουτόμυλους στη Δημητσάνα – τα νησιά εφοδιάζαν την Επανάσταση με μπαρούτι, ατσαλόπετρες, μολύβι, πετσία για τα τσαρούχια κ.α.
- Πηγές πολεμοφοδίων υπήρξαν τα φιλελληνικά κομιτάτα της Ευρώπης και της Αμερικής
- Οι στρατιωτικοί αρχίζουν να έχουν μεγάλη δύναμη – αντίπαλοι οι Κοτζαμπάσηδες σπρώχνουν τους συγγενείς τους στον πόλεμο (Δεληγιανναίοι, Λονταίοι, Παπαστώνηδες κ.λπ)

Οι μάχες στο Βαλτέτσι (12-13 Μαΐου), στα Δολιανά (18 Μαΐου) και ο Κολοκοτρώνης

- Ο Μουσταφά Μπέης στις 6 Μαΐου μπαίνει στην Τριπολιτσά με αιχμαλώτους και λάφυρα
- Στρατόπεδα στην Πιάνα, στο Χρυσοβίτσι και ιδίως στο Βαλτέτσι
- Στο Βαλτέτσι μάχη επί 23 ώρες – νίκη των Ελλήνων
- Νέα νίκη στα Δολιανά (στις 18 Μαΐου)
- Η προσωπικότητα του Κολοκοτρώνη – η δυσκολία της αρχηγίας
- Η μάχη στο Λάλα (22 Ιουνίου) – πρωτοστάτησαν Ζακυνθinoί και Κεφαλλονίτες – Παράδοση Μονεμβασιάς και Νεοκάστρου

ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Η ΔΙΕΘΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

- ▶ Ο φιλελληνισμός ως ιδεολογική και πολιτική κίνηση αναπτύχθηκε σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες και στην Αμερική, αποσκοπούσε στην ηθική και υλική ενίσχυση των Ελλήνων πριν και κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821, ο όρος, δε, στη νεότερη εποχή, μαρτυρείται από το τέλος του 18ου αιώνα, το 1761. Στην αρχαία ελληνική γραμματεία εμφανίζεται για πρώτη φορά στον Ηρόδοτο (αποκάλεσε φιλέλληνα τον φαραώ της Αιγύπτου Άμασι), ενώ αργότερα εμφανίστηκαν ως φιλέλληνες οι υποστηρικτές της εθνικής ενότητας των Ελλήνων και του αγώνα κατά των Περσών.
- ▶ Στο ρεύμα αυτό συμμετείχαν λόγιοι, καλλιτέχνες, πολιτικοί, στρατιωτικοί, αστοί και ευγενείς, δεν συνιστούσε, όμως, κρατική εξωτερική πολιτική, το αντίθετο μάλιστα: κορυφώθηκε κατά τη διάρκεια της παλινόρθωσης στην Ευρώπη του Ancien Regime και της επαναφοράς ανελεύθερων δομών και εξέφρασε όλους εκείνους του Ρομαντικούς οι οποίοι ήταν Φιλελεύθεροι και εμπνέονταν από επαναστατικά ιδεώδη.
- ▶ Γνήσιο παιδί ή καλύτερα εγγόνι και δισέγγονο της ευρωπαϊκής διανόησης που ανακάλυψε και λάτρεψε τον αρχαίο ελληνικό κόσμο από την Αναγέννηση μέχρι το Διαφωτισμό και τον Ρομαντισμό, απέκτησε και πολιτικά χαρακτηριστικά με το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης.
- ▶ Σημαντικές προσωπικότητες της εποχής οργάνωσαν ομάδες υποστήριξης, ίδρυσαν Επιτροπές (Κομιτάτα), οργάνωσαν καλλιτεχνικές και πνευματικές εκδηλώσεις, συγκέντρωσαν χρήματα, ρουχισμό, βιβλία, αλλά και όπλα και πολεμοφόδια και άσκησαν πίεση στις κυβερνήσεις τους δημοσιεύοντας άρθρα, αρχίζοντας, δηλαδή, να συγκροτούν το νέο ισχυρό όπλο της ευρωπαϊκής πολιτικής, την κοινή γνώμη.
- ▶ Ο Φιλελληνισμός, βεβαίως, δεν αποτελούσε ενιαίο φαινόμενο, ούτε ως προς τους φορείς του, ούτε ως προς τους επιδιωκόμενους στόχους των συγκεκριμένων φορέων καθώς αποτέλεσε υπόθεση διαφορετικών εθνικών και κοινωνικών ομάδων.
- ▶ Ο Φιλελληνισμός εκδηλώθηκε με ποικίλες μορφές: επισκέψεις περιηγητών, υποστήριξη των αγωνιζόμενων Ελλήνων από τον ξένο Τύπο, οικονομική και πολιτική υποστήριξη, αποτύπωση της

εξεγερμένης Ελλάδας στις εικαστικές τέχνες (ζωγραφική, γλυπτική, λιθογραφίες) και στη λογοτεχνία. Διάσημοι καλλιτέχνες, λογοτέχνες και διανοούμενοι, όπως ο Ντελακρουά, Ουγκώ, Γκαίτε, Σίλλερ, ο Μπάϋρον ευαισθητοποιούν τον σκεπτόμενο κόσμο με τα έργα τους και προβάλλουν την ελληνική προσπάθεια στο εξωτερικό.

- Θα μας απασχολήσουν δύο, αντίθετες, εν πολλοίς, εκφάνσεις του Φιλελληνισμού: οι μαχητές της Ελευθερίας και ο Κρατικός Φιλελληνισμός των Βαυαρών

Οι «μαχητές της Ελευθερίας» στην Ελληνική Επανάσταση

- Διατρέχοντας ένα μεγάλο μέρος της σχετικής ιστοριογραφίας, διαπιστώσαμε ότι στα παλαιότερα έργα το φιλελληνικό φαινόμενο εξετάζεται παραδοσιακά εγκλωβισμένο σε αυστηρά εθνικά πλαίσια.
- Έτσι έχουμε πολλές μελέτες που εκθέτουν με λεπτομέρειες για κάθε χώρα ξεχωριστά τη γενεαλογία και το ιδεολογικό πλαίσιο του ενδιαφέροντος της διανόησης στη νεότερη Ευρώπη για την κλασική Ελλάδα και της αναβίωσής του το 1821, τα μέσα προπαγάνδης και συγκέντρωσης πόρων υπέρ του Ελληνικού Αγώνα, τους τρόπους στρατολόγησης, το ταξίδι των εθελοντών μέχρι την Ελλάδα και την εμπειρία τους στα πεδία των μαχών, τα λογοτεχνικά, μουσικά ή ζωγραφικά έργα που ενέπνευσε η Ελληνική Επανάσταση
- Δεν επιχειρείται όμως ο μεταξύ τους συσχετισμός ούτε η ένταξη σε κάποιο ευρύτερο δίκτυο και ερμηνευτικό σχήμα πλην ίσως του ρομαντισμού της μεταναπολεόντειας εποχής.
- Πιο πρόσφατα, η σύγχρονη διεθνής ιστοριογραφία, με τη στροφή στις έννοιες της παγκοσμιοποίησης και της global history, παρουσιάζει μια ανανέωση του ενδιαφέροντος για το επαναστατικό κύμα που κατακλύζει την Ευρώπη και τον κόσμο στα τέλη του 18ου και τις αρχές του 19ου αιώνα.
- Από τις γονιμότερες θεωρήσεις είναι η υποστήριξη της ύπαρξης και δράσης μιας «Φιλελεύθερης Διεθνούς», που δραστηριοποιείται και επανδρώνει τις επαναστάσεις της Μεσογείου και της Λατινικής Αμερικής κατά τη δεκαετία του 1820. Ο Γάλλος ιστορικός Rene Remond σημειώνει «μια ορισμένη συγγένεια που μεταφράζεται σε συγκεκριμένες σχέσεις, σε ένα είδος φιλελεύθερης Διεθνούς στην οποία ανήκουν τα κινήματα, οι άνθρωποι που μάχονται για τον

φιλελευθερισμό. Αυτή η φιλελεύθερη Διεθνής διαφέρει από την εργατική ή τη σοσιαλιστική Διεθνή στο δεύτερο ήμισυ του αιώνα, καθώς στερείται θεσμών. Ακόμη και αν δεν έχει διεθνή οργανισμό, διαθέτει ωστόσο ανταλλαγές και σχέσεις. Είναι οι στρατιώτες που, ευρισκόμενοι σε διαθεσιμότητα μετά την επιστροφή της ειρήνης το 1815, πηγαίνουν να πολεμήσουν το Παλαιό Καθεστώς υπό φιλελεύθερες σημαίες».

- ▶ Επίσης ο Eric Hobsbawm στο βιβλίο του η Εποχή των Επαναστάσεων είχε συνδέσει τις Διεθνείς Ταξιαρχίες του Ισπανικού Εμφυλίου με τους διεθνείς εθελοντές της Ελληνικής Επανάστασης υποστηρίζοντας ότι «ο φιλελληνισμός...έπαιξε στη συσπείρωση της ευρωπαϊκής Αριστεράς στη δεκαετία του 1820 ρόλο ανάλογο με αυτόν που θα έπαιξε στο τέλος της δεκαετίας του 1930 η υποστήριξη στην Ισπανική Δημοκρατία».
- ▶ Θα στραφούμε σε αυτή την πρώιμη εποχή, όπου ο εθνικισμός νοείται ως επαναστατική ιδεολογία που επιχειρεί να ανατρέψει ή να αλλάξει πολιτικά και κοινωνικά καθεστώτα που εδράζονταν σε παραδοσιακούς τρόπους νομιμοφροσύνης και ως τέτοια (ιδεολογία) συνυπάρχει με το κοσμοπολιτικό πνεύμα
- ▶ Θα συζητήσουμε τους φορείς των νεωτερικών ιδεών και ειδικότερα θα διερευνήσουμε τον ρόλο που έπαιξαν στη διαδικασία μεταφοράς των φιλελεύθερων αντιλήψεων οι Φιλέλληνες που ήρθαν στην επαναστατημένη Ελλάδα για να λάβουν μέρος στον ένοπλο αγώνα.
- ▶ Ο ακριβής αριθμός των εθελοντών «μαχητών της ελευθερίας» μας διαφεύγει. Με πολλές επιφυλάξεις καταλήγουμε στον αριθμό των περίπου 1.200 ατόμων τα οποία κατανέμονται ανά εθνικότητα ως εξής: Γερμανοί 36%, Γάλλοι 21%, Ιταλοί 14%, Βρετανοί (συμπεριλαμβάνονται οι Ιρλανδοί και οι Σκωτσέζοι) 10%, δηλαδή οι Ευρωπαίοι αποτελούν το 81% του συνόλου.
- ▶ Στην ανά έθνη εξέταση συνήθως τονίζεται η διαφοροποίηση των κινήτρων των εθελοντών ανάλογα με τις ειδικές συνθήκες στη χώρα προέλευσης, πάντα επάνω στο κοινό υπόβαθρο της προάσπισης της χριστιανικής πίστης και της γενέτειρας του ευρωπαϊκού πολιτισμού.
- ▶ Για του Γάλλους Φιλέλληνες θεωρείται ότι προέχει η ναπολεόντεια παράδοση, για τους Άγγλους οι επενδυτικές ευκαιρίες μέσα από τα Δάνεια της Ανεξαρτησίας και οι στρατιωτικοί σχεδιασμοί για τον αποικιοκρατικό έλεγχο της Ανατολικής Μεσογείου, για τους

Γερμανούς η κλασική παιδεία τους αλλά και η επιδίωξη εμπειρίας στα όπλα, με την προοπτική μιας φιλελεύθερης εξέγερσης στα πάτρια, για τους Ιταλούς η έννοια της αλληλεγγύης των μεσογειακών λαών γενικά και των δύο πολιτισμών της κλασικής αρχαιότητας ειδικότερα.

- ▶ Εννοείται ότι ή «ανά έθνη» αυτή κατανομή είναι έγκυρη και επιστημονικά σημαντική. Προκειμένου όμως να αναλύσουμε τους διαύλους επικοινωνίας και τα διεθνικά δίκτυα της επαναστατικής ιδεολογίας και πράξης χρειαζόμαστε τα εννοιολογικά εργαλεία της **διεθνικότητας** και του **κοσμοπολιτισμού**.
- ▶ Οι εθελοντές στρατιωτικοί του Ελληνικού Αγώνα είναι μέλη μιας δυναμικής περιπλανώμενης ομάδας που διατρέχει και συνδέει τα επαναστατικά μέτωπα της δεκαετίας του 1820, με σταθμούς την Ισπανία, την Ιταλία και τη Λατινική Αμερική, για να καταλήξει στη νότια Βαλκανική και να ανακατευθυνθεί προς τις επαναστάσεις της Πολωνίας, της Γαλλίας και του Βελγίου το 1830, μεταφέροντας ιδέες, εμπειρίες και αντιλήψεις.
- ▶ Συνεκτικό στοιχείο τους είναι η φιλελεύθερη ιδεολογία αλλά και η επιθυμία να συνεχίσουν τη στρατιωτική σταδιοδρομία που διέκοψε το τέλος των Ναπολεόντειων Πολέμων και η υποχρεωτική αποστρατεία. Είναι ακριβώς η πορεία που περιγράφει ο Mazzini σε ένα πικρό κείμενο απολογισμού το 1831.
- ▶ Τα μέλη της ομάδας των «μαχητών της ελευθερίας» ακολουθούν παρόμοιες διαδρομές και αποτελούν την πιο απτή, άμεση όσο και προβληματική σύνδεση της Ελλάδας με το ευρωπαϊκό προσκήνιο.
- ▶ Υπό το πρίσμα της εμπλοκής του ξένου παράγοντα διακρίνουμε στη σύνδεση αυτή τρία επίπεδα:
- ▶ Τα πρώτα χρόνια του Αγώνα, 1821-1822, όταν προσέρχονται εθελοντές νεαρής ηλικίας, οι περισσότεροι σε μια αυθόρμητη και παρορμητική απόκριση στο άγγελμα της Επανάστασης, εποχή όπου ο μαχόμενος Φιλελληνισμός εμφανίζει περισσότερο χαρακτηριστικά λαϊκού κινήματος
- ▶ Την περίοδο που ακολουθεί τον θάνατο του Byron και συμπίπτει με το τέλος των επαναστάσεων της Λατινικής Αμερικής, δηλαδή από το 1824 ως το 1826, όταν καταφθάνουν ώριμοι, εμπειροπόλεμοι αξιωματικοί, που αναλαμβάνουν ηγετικές θέσεις στις ελληνικές

δυνάμεις και συστηματοποιούνται οι προσπάθειες να οργανωθεί ένα ελληνικό Τακτικό Σώμα.

- Μετά τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου, τον Οκτώβριο 1827, όταν η πρωτοβουλία περνά στις Μεγάλες Δυνάμεις και η καθοριστική δράση για το μέλλον της Ελλάδας διεξάγεται πλέον στο διπλωματικό επίπεδο και τα ευρωπαϊκά ανακτοβούλια. Στην κρίσιμη αυτή φάση, όπου προσδιορίζονται ζωτικά θέματα, όπως η μορφή και έκταση του επικείμενου ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, το φιλελληνικό κίνημα απεκδύεται των επαναστατικών ριζοσπαστικών στοιχείων του. «Ευπρεπίζεται» θα λέγαμε και πλέον περιορίζεται σε ανθρωπιστικού χαρακτήρα επεμβάσεις, με την αποστολή βοήθειας από τις αμερικανικές κυρίως φιλελληνικές επιτροπές.
- Εάν παρακολουθήσουμε τους Φιλέλληνες στρατιωτικούς καριέρας στη πορεία τους, μπορούμε να ελέγξουμε με ποιον τρόπο και σε ποιον βαθμό η Ελληνική Επανάσταση μπορεί να ενταχθεί στο «επαναστατικό κύμα» του ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού, που εκδηλώνεται διεθνώς ως αντίδραση στην Παλινόρθωση και τον αυταρχισμό της Ιεράς Συμμαχίας
- Τους συναντούμε κατ' αρχήν στην Ισπανία, χώρα αναφοράς για τους φιλελεύθερους της Ευρώπης για το Σύνταγμα του Κάδιξ του 1812, πρότυπο καταστατικού χάρτη για όλες τις ακόλουθες επαναστάσεις και για την εγκαθίδρυση Συνταγματικής Μοναρχίας κατά τη Φιλελεύθερη Τριετία (1820-1823), μέχρι την ανατροπή της από τα γαλλικά στρατεύματα του Δούκα της Angouleme. Στην Ισπανία βρίσκουν καταφύγιο τόσο οι Ιταλοί επαναστάτες μετά την καταστολή των δικών τους επαναστάσεων από την Ιερά Συμμαχία όσο και οι Γάλλοι φιλελεύθεροι, που βρίσκονται υπό στενή παρακολούθηση από τις αστυνομικές αρχές στη χώρα τους.
- Επίσης στην Ισπανία έχει αναπτυχθεί η τακτική του ανταρτοπόλεμου (ο όρος *guerilla* καθιερώνεται σε αυτήν ακριβώς τη συγκυρία), που αποτέλεσε υπόδειγμα για τον ασύμμετρο και μακρόχρονο πόλεμο φθοράς στον οποίο καταφεύγουν οι επαναστάτες του μεσογειακού χώρου. Η αγεφύρωτη συχνά διάσταση πολεμικής τακτικής και αντιλήψεων περί στρατιωτικής τιμής, που χωρίζει τους ξένους εθελοντές αξιωματικούς από τις ομάδες εγχωρίων ατάκτων πολεμιστών, είναι ένα φαινόμενο που

παρατηρείται πρώτα στην Ιβηρική, αλλά θα επαναληφθεί με παρόμοια χαρακτηριστικά και στην ελληνική περίπτωση

- ▶ Οι επαναστάσεις της Ιταλίας, που ξεσπούν κατά τη διάρκεια του ισπανικού Trienio liberal, ερμηνεύουν εξ αρχής την ελληνική ανεξαρτησία στο πλαίσιο της μεγάλης υπόθεσης της ελευθερίας στην Ευρώπη. Στην Ιταλία οι συνδέσεις γίνονται πυκνότερες, οι αναφορές στην Ελλάδα τοποθετούνται στη βάση του κοινού ένδοξου αρχαίου παρελθόντος, της Αθήνας και της Ρώμης και όταν βρεθούν στην εξορία, οι Ιταλοί φιλελεύθεροι πατριώτες αναπτύσσουν έντονη, όσο και μάταιη, δραστηριότητα στην προσπάθεια να οργανωθεί ένα κοινό επαναστατικό κίνημα στη Μεσόγειο.
- ▶ Στο σταυροδρόμι της Ιταλίας συναντώνται οι ριζοσπάστες Βρετανοί ρομαντικοί ποιητές, ο Byron και ο Shelley, με τους Ιταλούς καρμπονάρους και τον «κύκλο της Πίζας» των Ελλήνων της διασποράς γύρω από τον Μητροπολίτη Ιγνάτιο Ουγγροβλαχίας (Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, Ιωάννης Καρατζάς, Γεώργιος Πραϊδης, Ανδρέας Λουριώτης κ.α.) ενώ στο ίδιο πνεύμα κινούνται οι Ugo Foscolo και Ανδρέας Κάλβος, οι εθνικοί ποιητές με την υβριδική ταυτότητα μεταξύ Ιταλίας και Ελλάδας.
- ▶ Όλες οι παράμετροι – οι εξόριστοι επαναστάτες, οι επιτροπές στήριξης της Ισπανίας και της Ελλάδας, ο οικονομικός παράγοντας που θα χρηματοδοτήσει τον Αγώνα, οι συνταγματικές θεωρίες του Jeremy Bentham και οι διαιρέσεις του βρετανικού φιλελευθερισμού – τέμνονται τελικά στο Λονδίνο, που γνωρίζει ήδη από τα τέλη του 18ου αιώνα μια πρωτοφανή άνθηση της ριζοσπαστικής πολιτικής κουλτούρας. Η διάδοση των ιδεών της Γαλλικής Επανάστασης μέσα από τις λαϊκές πολιτικές λέσχες και η ενσωμάτωση στον βρετανικό πολιτικό λόγο των κοινωνικών διεκδικήσεων και της έννοιας της οικουμενικότητας είχαν γεννήσει ένα δραστήριο και μαχητικό εξωκοινοβουλευτικό πολιτικό κίνημα με βάση τα μικρομεσαία και λαϊκά στρώματα των πόλεων. Ταυτόχρονα, στο διεθνές επίπεδο η Μεγάλη Βρετανία οικοδομεί τη δεύτερη αποικιακή αυτοκρατορία της μετά την απώλεια των Δεκατριών Πολιτειών της Βορείου Αμερικής και επεκτείνεται στον μεσογειακό χώρο με την προσάρτηση των Ιονίων Νήσων.
- ▶ Στο ελληνικό μέτωπο γίνεται εμφανής η προβληματική ενσωμάτωση των Ελλήνων στην αναδυόμενη ιδεολογία της

ευρωπαϊκής ταυτότητας από την πλευρά των Φιλελλήνων μαχητών. Μέσα από απομνημονεύματα, εντυπώσεις, αλληλογραφίες και δημοσιεύματα στον τύπο αναδεικνύονται οι δυσκολίες προσέγγισης και κατανόησης των δύο παραδειγμάτων, καθώς η προκατασκευασμένη και εξιδανικευμένη εικόνα των απογόνων του κλασικού κλέους ορθώνει ανυπέρβλητα ενίοτε εμπόδια στην αποδοχή της ιδιαιτερότητας των Νεοελλήνων. Συχνά, τα πρότυπα αναφοράς σχετίζονται με τις περισσότερες οικείες εμπειρίες των αποικίων, οι Έλληνες εξομοιώνονται με τους Ινδούς και ο κοσμοπολιτισμός των ξένων εθελοντών δείχνει τα όριά του.

- Από την άλλη, οι εξεγερμένοι Έλληνες προσπαθούν ταυτόχρονα να εξασφαλίσουν τη στήριξη των δυτικών Δυνάμεων και την αποδοχή τους ως σύγχρονο ευρωπαϊκό έθνος, αλλά και να διαχειριστούν τις δυσαρέσκειες και συγκρούσεις που προκύπτουν από την ασυμβατότητα των δυτικών πρακτικών και αντιλήψεων με την ελληνική/οθωμανική τακτική του πολέμου, τις εγχώριες φιλοδοξίες και τους διαφορετικούς πολιτισμικούς ορίζοντες. Η νεότερη Ελλάδα στη θεώρηση των Φιλελλήνων υποχωρεί, κατώτερη όχι μόνο της δόξας της κλασικής αρχαιότητας αλλά και των σύγχρονων της δυτικών υποδειγμάτων. Οι Έλληνες από την πλευρά τους, συμμορφώνονται κατ' ανάγκην και προσπαθούν να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις των Μεγάλων Δυνάμεων ή αυτού που πιστεύουν ότι θα ικανοποιήσει την Ευρώπη, προκειμένου να εξασφαλίσουν τη διεθνή αναγνώριση, προσαρμόζοντας την εικόνα τους στον καθρέφτη της Δύσης.
- Η προβληματική ελληνική νεωτερικότητα και η θέσμιση της σύγχρονης Ελλάδας συνδέεται με το γεγονός ότι η ενέργεια για την πολιτισμική συγκρότησή της υπήρξε συνέπεια αλλά και προσπάθεια εξυπηρέτησης των σύγχρονων αναγκών της Ευρώπης. Με άλλα λόγια, ο Φιλελληνισμός της Ευρώπης, αν και προσπάθησε να κατανοήσει τη σημασία της αρχαίας Ελλάδας, συνιστούσε ένα πρόβλημα της νεωτερικότητας και ήταν σε αυτό ακριβώς το πρόβλημα που η σύγχρονη Ελλάδα τελικά ενεπλάκη.
- Η προβληματική ελληνική νεωτερικότητα και η θέσμιση της σύγχρονης Ελλάδας συνδέεται με το γεγονός ότι η ενέργεια για την πολιτισμική συγκρότησή της υπήρξε συνέπεια αλλά και προσπάθεια εξυπηρέτησης των σύγχρονων αναγκών της Ευρώπης. Με άλλα λόγια, ο Φιλελληνισμός της Ευρώπης, αν και προσπάθησε να

κατανοήσει τη σημασία της αρχαίας Ελλάδας, συνιστούσε ένα πρόβλημα της νεωτερικότητας και ήταν σε αυτό ακριβώς το πρόβλημα που η σύγχρονη Ελλάδα τελικά ενεπλάκη.

Ο «Κρατικός Φιλελληνισμός» του Λουδοβίκου Α΄

- ▶ Όταν ο Λουδοβίκος - νεαρός ακόμη πρίγκιπας - αποφασίζει να σπουδάσει στο πανεπιστήμιο του Landshut και αργότερα στο πιο φημισμένο πανεπιστήμιο της Γερμανίας, «Georgia Augusta» του Gottingen, επιλέγει την Αγγλία ως τόπο προορισμού του κλασικού ταξιδιού των αγοριών των αριστοκρατικών κύκλων. Από την Αγγλία εισάγεται, φυσικά, στο περίφημο Grand Tour των Άγγλων, δηλαδή, στο ταξίδι στην Ιταλία.
- ▶ Στη Ρώμη (1804-1805) ο Λουδοβίκος γνωρίζεται με γλύπτες που συνδύαζαν τη γλυπτική του ώριμου μπαρόκ με το αρχαίο ιδεώδες όπως τον Ιταλό Antonio Canova ή τον Δανό Bertel Thorvaldsen (Άλμπερτ Μπέρτελ Θόρβαλντσεν), μελετά με πάθος τη «βίβλο της Αισθητικής» όπως συνήθιζε να χαρακτηρίζει το έργο του Winckelmann και εξοικειώνεται με το αρχαίο ελληνικό ιδεώδες όσο αυτό είναι δυνατό από σχέδια, χαρακτηριστικά και περιγραφές των James Stuart και Nicholas Revett.
- ▶ Όμως, ο νεαρός πρίγκιπας δεν είναι καλλιτέχνης αλλά μέλλον βασιλιάς και έχει την φιλοδοξία και τα μέσα να πραγματοποιήσει το μεγαλεπήβολο σχέδιό του να γίνει, δηλαδή, ιδρυτής μιας συλλογής αρχαίων έργων γλυπτικής στο Μόναχο.
- ▶ Η εποχή ήταν με το μέρος του: από το 1798, δηλαδή την κατάληψη της Ρώμης από τον Ναπολέοντα δεκάδες Ιταλοί ευγενείς ξεπουλούσαν, κυριολεκτικά, έργα ανεκτίμητης αξίας προκειμένου να επωφεληθούν και οι ίδιοι, από την, ούτως ή άλλως, διαρπαγή τους, από τους Γάλλους στρατιώτες. Ο Λουδοβίκος αποδείχθηκε ικανός κι επίμονος αγοραστής αφού ο πιο αξιόπιστος Γερμανός μεσίτης, ο ζωγράφος και γλύπτης από το Βίρτσμπουργκ, Martin von Wagner, ήταν δική του ανακάλυψη αλλά και δικό του «δημιούργημα».
- ▶ Την ίδια εποχή που ο Λουδοβίκος αναπτύσσει την εμμονή του για το κλασικιστικό ιδεώδες ο καθηγητής της κλασικής φιλολογίας

Friedrich Thiersch – ο μετέπειτα γνωστός στην ελληνική πραγματικότητα και βιβλιογραφία ως «Θείσιος ο Ειρηναίος» - παρουσιάζει το 1812 ενώπιον της Βασιλικής Βαυαρικής Ακαδημίας Επιστημών τις απόψεις του για την οικονομική και πολιτιστική ζωή των Νεοελλήνων, απογόνων της διεθνούς πολιτιστικής κληρονομιάς της Αρχαίας Ελλάδας.

- ▶ Όταν τον επόμενο χρόνο η ομιλία δημοσιεύεται στην εφημερίδα *Allegemeine Zeitschrift von Deutschen für Deutsche*, εντυπωσιάζει τους γερμανόφωνους υπηκόους που είχαν ζήσει την κατακτητική ορμή του Ναπολέοντα και μπορούσαν να ταυτιστούν με τις δυστυχίες του υπόδουλου ελληνικού Έθνους
- ▶ Ο Λουδοβίκος θα υποστηρίξει επαγγελματικά και οικονομικά έναν ευρύ κύκλο αρχιτεκτόνων, ζωγράφων, γλυπτών και φιλολόγων με διπλή δράση τόσο στο Μόναχο όσο και στην Οθωμανοκρατούμενη Ελλάδα, με αποτέλεσμα η βαυαρική πρωτεύουσα να προσελκύσει Φιλέλληνες από όλα τα γερμανικά κρατίδια.
- ▶ Ο Friedrich Thiersch θα παίζει έμπρακτο ρόλο σε αυτή την προσπάθεια καθώς, εκτός από τις ομιλίες που δίνει σε ανοικτές συνεδριάσεις της Ακαδημίας Επιστημών του Μονάχου με θέματα σχετικά με την τέχνη στην Αρχαία Ελλάδα, αλληλογραφεί με Έλληνες λόγιους και προωθεί την φοίτηση νεαρών ελληνοπαίδων σε γερμανικά Πανεπιστήμια.
- ▶ Επιστέγασμα της φιλελληνικής «σύμπραξης» του φιλόλογου Thiersch και του πρίγκιπα Λουδοβίκου αποτελεί η ίδρυση το 1815 του ιδιωτικού σχολείου «Αθήναιον» του οποίου κύριος σκοπός ήταν η προετοιμασία των Ελλήνων ώστε να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε κάποιο γερμανικό εκπαιδευτήριο. Το «Αθήναιον» απέκτησε μεγάλη σημασία κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης καθώς αυξήθηκε η ζήτηση Ελλήνων για τη σχολή των Ευελπίδων και για άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα του γερμανόφωνου χώρου, μετονομάσθηκε «Βασιλικό Ελληνικό Λύκειο» και εμπλουτίσθηκε με όλη την διδασκόμενη ύλη του Βαυαρικού γυμνασίου και Λυκείου
- ▶ Με το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης το κλασικιστικό ιδεώδες λογίων και καλλιτεχνών των γερμανικών κρατιδίων αποκτά σαφή πολιτικό χαρακτήρα καθώς ταυτόχρονα στην Αυστρία, τη Γαλλία και την Ελβετία δημοσιεύονται άρθρα με ανθελληνικό περιεχόμενο. Στις 7 Αυγούστου 1821 ο Friedrich Thiersch

διατυπώνει σε άρθρο του στην σημαντική γερμανική εφημερίδα *Augsburger Allgemeine Zeitung* (αρ. φύλλου 130) την άποψη ότι «μόνο με διάλυση της ξεπεσμένης τουρκικής κυβέρνησης και με την επανίδρυση του βυζαντινού θρόνου μπορούσε να ενισχυθεί η νοτιοανατολική Ευρώπη και να αποκτήσει σημασία...όχι μόνο για το καλό των λαών της, αλλά και για τη σωτηρία και τη διασφάλιση της ευρωπαϊκής τάξης», ενώ οι διπλωμάτες του status quo θεωρούν τέτοιες απόψεις «γελοίες κι εγκληματικές».

- ▶ Αμέσως μετά την ίδρυση του Ελληνικού Βασιλείου, η επάνδρωση της κρατικής μηχανής από Βαυαρούς δημόσιους υπαλλήλους, πολιτικούς, λόγιους και στρατιωτικούς είναι, εν πολλοίς, γνωστή. Οι αντιλήψεις, όμως, του Λουδοβίκου και του κύκλου Γερμανών διανοουμένων που προώθησε στο Ελληνικό Βασίλειο, δεν έχουν τύχει επαρκούς διερεύνησης. Παρουσιάζουν, δε, εξαιρετικό ενδιαφέρον καθώς επηρέασαν και διαμόρφωσαν ως ένα μεγάλο βαθμό, τη συγκρότηση του ελληνικού αυτοπροσδιορισμού.
- ▶ Με άλλα λόγια, η νεοελληνική ταυτότητα σφυρηλατήθηκε και σε ένα Βαυαρικό και γενικότερα Γερμανικό πολιτισμικό περιβάλλον το οποίο, με τη σειρά του, είχε εσωτερικεύσει και συνέχιζε να εσωτερικεύει κατά την οθωνική βασιλεία, τον νεοκλασικό-φιλελληνικό ρομαντισμό μιας ομάδας της Ελληνικής Ελίτ της χώρας. Η ανάλυση αυτής της πολύπλοκης διεργασίας παρουσιάζει μεγάλες δυσκολίες επειδή, ακριβώς, θεωρείται η «φυσιολογική» συγκρότηση του ελληνικού αυτοπροσδιορισμού.
- ▶ Όταν ο Όθωνας επιλέγεται, τελικά, το 1832 μελλοντικός βασιλιάς του νέου ανεξάρτητου ελληνικού βασιλείου ο πατέρας του Λουδοβίκος κυβερνά επί επτά χρόνια το βασίλειο της Βαυαρίας (1825) και ο Φιλελληνισμός του έχει μετατραπεί σε κρατική πολιτική. Είναι η εποχή όπου δεκάδες δυτικοί περιηγητές έχουν ανακαλύψει μια «νέα χώρα» με ιδανικό παρελθόν, έχουν δημοσιεύσει τις περιγραφές των ταξιδιών τους και ταυτόχρονα, βρίσκονται σε μία σημαντική καμπή της ίδιας τους της αυτοσυνείδησης. Μετά τη Γαλλική Επανάσταση και την περίοδο την επονομαζόμενη της «Τρομοκρατίας» στη Γαλλία, η νεοκλασική ευαισθησία του ρομαντισμού αρχίζει να περιορίζεται στην αισθητική και να απορρίπτει το πολιτικό νόημα της αρχαίας Ελλάδας και της αρχαίας Ρώμης.

- Στο ευρωπαϊκό περιβάλλον της Παλινόρθωσης ο ηγεμόνας της Βαυαρίας και ο γιος του, βασιλιάς της Ελλάδας, προσπάθησαν, συστηματικά, να εγκαθιδρύσουν την απόλυτη Μοναρχία περιβάλλοντάς τη με δραστηριότητες, πρωτίστως, στο χώρο των τεχνών, των γραμμάτων, της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας. Αρωγός σε αυτή την προσπάθεια, ο «πολιτικά άχρωμος νεοκλασικισμός-φιλελληνισμός» της ρομαντικής ιδέας περί ελληνικού έθνους που φαίνεται να εξυπηρετούσε, για ένα τουλάχιστον διάστημα, τις ιδεολογικές και πολιτικές επιδιώξεις των φορέων τους.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

- Η θέση της νεώτερης Ελλάδας είναι οριακή, πολλοί κόσμοι τέμνονται εδώ: Ανατολή/Δύση, αρχαιότητα/νεωτερικότητα, πολιτισμός/βαρβαρότητα, Χριστιανισμός/Ισλάμ, μητρόπολη/περιφέρεια. Αυτά τα δίπολα επιβάλλουν τα αναλυτικά εργαλεία με τα οποία όχι μόνο οι σύγχρονοι της Επανάστασης του 1821 αλλά και οι νεώτεροι μελετητές προσπαθούν να προσεγγίσουν την ετερότητα στην οποία αναφέρονται
- Η απαγκίστρωση από τέτοια σχήματα αποδεικνύεται ακόμη δυσκολότερη, καθώς η Δύση έχει από καιρό οικειοποιηθεί τη μακρά ιστορία της Ελλάδας, την έχει καταστήσει μέρος της δικής της κληρονομιάς και άρα διεκδικεί την αυθεντία στην διερμηνεύσή της
- Οι ξένοι «μαχητές της ελευθερίας» με τις κοσμοπολιτικές πορείες ζωής, πολύ συχνά και θανάτου επίσης, έφθασαν μέχρι τη Νοτιοανατολική Μεσόγειο στρατευμένοι στο ιδεώδες της ελευθερίας και πιστοί στην προσωπική τους αντίληψη περί στρατιωτικής τιμής, πολεμικού ήθους και ένδοξης σταδιοδρομίας.
- Η αντίθεση μεταξύ πολιτικών προθέσεων και απτής πραγματικότητας αποδείχθηκε ανυπέρβλητη και οι δύο (ή παραπάνω) κόσμοι κινήθηκαν σε διαφορετικές τροχιές. Οι εθελοντές έδωσαν τη μάχη του πολιτισμού κατά της βαρβαρότητας, μόνο που συχνά στο δεύτερο στρατόπεδο συγκατέλεξαν και τους νεώτερους Έλληνες
- Από την άλλη, η νέα ταυτότητα της Ελλάδας μπορεί να απέρριψε την απολυταρχία και να εξόρισε τον πρώτο βασιλιά της, εξέθρεψε

όμως, τον νεοκλασικισμό των Βαυαρών Φιλελλήνων και, αργότερα, τον νέο-βυζαντινισμό ως κύριο στοιχείο της.

- Μήπως, τελικά, οι Νεοέλληνες κατοπτρίστηκαν υπερβολικά στον καθρέφτη ενός συγκεκριμένου Δυτικού Φιλελληνισμού; Ή μήπως, δεν υπήρχε διαφορετικός τρόπος αυτοσυνείδησης;

«Η ΠΑΝΗΓΥΡΙΣ ΤΩΝ ΓΕΝΕΘΛΙΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ»:

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΗΣ 25ης ΜΑΡΤΙΟΥ ΩΣ ΕΠΕΤΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΟΡΤΗΣ

- Η Ελληνική Επανάσταση δεν μπορεί να εξαφανισθεί από τη ζωή και τη μνήμη της Ελληνικής κοινωνίας, όπως θα προτιμούσαν οι απολυταρχικές απόψεις του Βασιλιά και του πατέρα του· ήταν παρούσα μέσα στο Οθωνικό Βασίλειο, στις «σεβάσμιες μορφές των ηρώων της Επανάστασης» που περιφέρονταν στην πρωτεύουσα, στους γόνους των αγωνιστών που σύχναζαν στην βασιλική αυλή αλλά και στις χιλιάδες αιτήσεις συμμετεχόντων, που είχαν ήδη λάβει οι Αντιβασιλείς, για οικονομική αποκατάσταση της χαμένης, στον αγώνα, περιουσίας τους. Γράφει ο Μάουρερ στο υπο-κεφάλαιο του δεύτερου τόμου με τίτλο «Αξιώσεις κι Απαιτήσεις»:
- *«Μόλις έφθασαν, στις 6 Φεβρουαρίου του 1833, ο Βασιλιάς και η Αντιβασιλεία, η Βασιλική Κυβέρνηση βρέθηκε αντιμέτωπη μ' ένα αρκετά δύσκολο πρόβλημα. Όλα εκείνα τα ποικιλόμορφα ντόπια και ξένα στοιχεία που αναφέραμε πιο πάνω, άρχισαν να προβάλλουν ατέλειωτες απαιτήσεις για τις θυσίες που είχαν προσφέρει. Οι στρατιωτικοί ισχυρίζονταν ότι αυτοί έσωσαν την Ελλάδα, οι ναυτικοί το ίδιο. Οι Φαναριώτες είχαν, λέει, χάσει όλη τους την περιουσία στην Κωνσταντινούπολη, οι Σμυρνιοί στη Σμύρνη, κι' άλλοι δεν ξέρω που αλλού! Άλλοι έλεγαν πώς για το καλό της πατρίδας, ξόδεψαν έξω για να σπουδάσουν όλα τους τα χρήματα, κι' άλλοι πώς για το καλό του τόπου δεν μπόρεσαν να πάνε παραέξω να μορφωθούνε. Οι κακόμοιροι οι Ψαριανοί, οι Χιώτες, οι Σαμιώτες κι' οι Κρητικοί, αυτοί είχαν χάσει πραγματικά τα πάντα, και δεν είχαν τώρα που να εγκατασταθούν. Οι Φιλέλληνες πάλι κι' οι Ιόνιοι, είχαν εγκαταλείψει όλα τους τα' αγαθά, κι' είχαν τρέξει να προσφέρουν ό,τι μπορούσαν, πλημμυρισμένοι από τα πιο ευγενικά αισθήματα. Με λίγα λόγια, δεν υπήρχε κανείς, είτε ντόπιος είτε ξένος, που να μην είχε θυσιάσει ό,τι είχε και δεν είχε, και για τούτο έπρεπε τώρα να αμοιφθεί ανάλογα, ν' αποζημιωθεί ή να τοποθετηθεί σε μια κατάλληλη θέση. Σ' όλη την ελληνική επικράτεια ήταν δύσκολο να βρεις ανθρώπους που να μην είχαν ζητήσει κάτι έστω και μια φορά.»*
- Η Επανάσταση, κατά συνέπεια, δεν μπορούσε να εξαφανισθεί, ήταν όμως δυνατό να γίνει αγνώριστη. Ο Βασιλιάς ήδη μοίραζε μετάλλια και προίκιζε χήρες και ορφανά, προσκαλούσε φουστανελοφόρους

σε επίσημους χορούς και δημόσιες τελετές, προέτρεπε λόγιους, καθηγητές πανεπιστημίου και κάθε είδους δημόσιους ομιλητές να αναφέρονται στον ένδοξο αγώνα των Ελλήνων ενώ στον κύκλο έργων της Ελληνικής Επανάστασης του Peter Hess, στις τρεις τελευταίες εικόνες η εκλογή του Όθωνα παρουσιάζεται ως απόρροια της ελεύθερης επιλογής των επαναστατημένων Ελλήνων. Όπως χαρακτηριστικά αναλύει τους πίνακες η Σαμπίνε Φάστερτ (Sabine Fastert):

- «Οι τελευταίες τρεις εικόνες που παρουσιάζουν την επιλογή του Όθωνα για το αξίωμα του βασιλέως της Ελλάδος, δημιουργούν την εντύπωση ότι ο ελληνικός λαός, μετά από τη λήξη του Απελευθερωτικού Αγώνα, επέλεξε μόνος του τον Όθωνα ως νέο μονάρχη. Έτσι, η βαυαρική δραστηριοποίηση στην Ελλάδα, αποκτά μια νέα, εθνική διάσταση, κατά την έννοια της απολυταρχικής παρουσίας του βασιλικού εντολοδότη....Το κοινό στο οποίο απευθύνονταν οι νέες τοιχογραφίες των στοών του βασιλικού κήπου δεν ήταν πλέον οι αυλικοί, όπως ήταν αναμενόμενο στην αρχική τοποθεσία, μέσα στα ανάκτορα του Μονάχου, αλλά οι πολίτες. Στόχος ήταν η διαφώτιση του βαυαρικού λαού μέσα από την τέχνη και την ιστορία. Ο Λουδοβίκος γρήγορα κατάλαβε ότι ένα σύγχρονο έθνος δεν μπορούσε πλέον να επιβιώσει χωρίς ιστορική υποδομή και δεν αντιπροσωπευόταν πια από το πρόσωπο του ανώτατου άρχοντα, αλλά έπρεπε να στηριχθεί σε πιο ευρείες βάσεις. Ειδικά ο νέος δεσμός της Βαυαρίας με την Ελλάδα είχε την ανάγκη για δημιουργία μιας συναισθηματικής βάσης.....Έτσι, η παραστατική ιστορική επιχειρηματολογία, θα νομιμοποιούσε ιστορικά τον Όθωνα στον ελληνικό θρόνο.....Ο Λουδοβίκος Α΄ ήθελε με τον τρόπο αυτό να εξηγήσει ιστορικά και να δικαιολογήσει την εμπλοκή του στο ελληνικό ζήτημα, καθώς και τις επιβαρύνσεις εις βάρος της Βαυαρίας για το θέμα αυτό. Απεικονίζοντας σε έναν δημόσιο χώρο τον ελληνικό απελευθερωτικό αγώνα και την επιλογή του Όθωνα για το βασιλικό αξίωμα, ο Hess έθεσε τα θεμέλια για την ίδρυση μιας συλλογικής μνήμης, τοποθετώντας τα ελληνικά θέματα στις βόρειες στοές του βασιλικού κήπου, απέναντι από τις σκηνές από τη ζωή των σημαντικότερων μελών του βασιλικού οίκου των Wittelsbach, στις δυτικές στοές του βασιλικού κήπου.»
- Η Ελληνική Επανάσταση θα αποκτούσε μια νέα «εθνική διάσταση» απολυταρχικής έμπνευσης, προαναγγέλοντας την καθιέρωση *κάποιας* εθνικής εορτής κατά την οποία δεν θα μνημονευόταν, το

αναπόδραστο πλην ενοχλητικό γεγονός ότι ένας λαός είχε επαναστατήσει ενάντια στην πολιτική της Ιεράς Συμμαχίας, αλλά η «Επέτειος Ημέρα της Εθνικής Εορτής του Υπέρ της Ανεξαρτησίας του Ελληνικού Έθνους Αγώνος». Είναι βέβαιο ότι η πραγματικότητα δεν βρίσκεται μέσα στις λέξεις, ωστόσο, όπως θα φανεί από την ανάλυση που ακολουθεί, οι λέξεις που επιλέχθηκαν στα επίσημα προγράμματα της επετείου της 25ης Μαρτίου, εμπεριείχαν μια ιδεολογική επεξεργασία του πραγματικού ιστορικού γεγονότος: η λέξη «Επανάσταση» δεν συναντάται ούτε μία φορά κατά την Οθωνική διακυβέρνηση.

- Η καθιέρωση της 25ης Μαρτίου ως ημέρα της Εθνικής Εορτής έγινε με το βασιλικό διάταγμα αριθμός 980 με ημερομηνία 15/27 Μαρτίου 1838. Στις 19 Μαρτίου η εφημερίδα «Η Φήμη» δημοσίευσε εγκύκλιο του Γραμματέα Γεώργιου Γλαράκη, της 17ης Μαρτίου, η οποία κοινοποιούσε το διάταγμα στην περιφερειακή διοίκηση δίνοντας οδηγίες για τον εορτασμό.
- Κατά τη διετία 1838-1839, στην πολιτική ζωή του βασιλείου, φαίνεται να υπερίσχυσαν οι Ναπαίοι, πάντοτε, βέβαια, υπό την υψηλή επίβλεψη του ανακτοβουλίου και του ίδιου του Όθωνα και σύμφωνα με την «πολιτική της διαδοχικής αντί της ταυτόχρονης ισορροπίας των κομμάτων» που ακολουθούσε ο βασιλιάς. Η φιλορωσική στροφή του τελευταίου βασιζόταν σε συγκεκριμένες σκοπιμότητες της εξωτερικής και της εσωτερικής πολιτικής, από τις οποίες ενδιαφέρον παρουσιάζουν για την ανάλυσή μας, η ενίσχυση της δημοφιλίας του και η χαλάρωση του αντιεκκλησιαστικού κλίματος που κυριαρχούσε στα λαϊκά στρώματα από το 1833 με την ανακήρυξη της αυτονομίας της ελλαδικής εκκλησίας.
- Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, όπως, πολύ εύστοχα, παρατηρεί ο Κ. Θ. Δημαράς, «...η καθιέρωση της εθνικής εορτής αποτελούσε, χωρίς αμφιβολία, μία χειρονομία προς τον θρησκευόμενο ελληνισμό, ο οποίος, ανάμεσα στα 1833, όταν το ελληνικό Κράτος εκήρυξε την εκκλησιαστική του αυτονομία, και στα 1850, όταν το Οικουμενικό Πατριαρχείο παρεχώρησε το αυτοκέφαλο στην ελλαδική Εκκλησία, εξούσε μέσα σε κάποια ανησυχία....Έτσι είναι και μία υπόμνηση προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο για τον ρόλο τον οποίο έπαιξε στην Επανάσταση ο ελλαδικός κλήρος. Ακόμη, είναι προς τα μέσα, μία αναγνώριση των κοινών αγώνων της Εκκλησίας και του Γένους εναντίον του απίστου κατακτητή.....Η εθνική λοιπόν εορτή της 25

Μαρτίου, εκτός από τους άλλους λόγους οι οποίοι θα την εκατάσταιναν αγαπητή στον ελληνικό λαό, είχε και έναν λόγο πρόσθετον για να σημαδεύει την ψυχή όσων είχαν αντίθετοι στους Βαυαρούς, ή και δεν αγαπούσαν τον Όθωνα, ή οπωσδήποτε επεδίωκαν κάποια πολιτειακή μεταβολή»

- Η βασίλισσα Αμαλία έγραφε για την 25 η Μαρτίου, στις επιστολές προς τον πατέρα της: *«Η 25^η Μαρτίου/6^η Απριλίου ήταν εφέτος εθνική εορτή. Την εισήγαγε τώρα για πρώτη φορά ο άνδρας μου, ως ημέρα της έναρξης του Αγώνα της Ελευθερίας. Παρευρεθήκαμε στη δοξολογία φορώντας ελληνικές ενδυμασίες. Η άμαξά μας περικυκλώθηκε από τους σημαιοφόρους των διαφόρων περιοχών καθώς και των συντεχνιών της Αθήνας. Μετά την εκκλησία όλοι οι χωρικοί παρήλασαν μπροστά από το σπίτι μας και μετά χόρεψαν τους εθνικούς τους χορούς κάτω από τα παράθυρά μας. Είχε συγκεντρωθεί ένα αμέτρητο πλήθος ανθρώπων και όλα τα πρόσωπα έλαμπαν από χαρά και ευθυμία. Δυστυχώς το απόγευμα έβρεξε. Ωστόσο ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων έκαναν τον περίπατό τους. Το βράδυ άνοιξε ο καιρός και η πόλη φωταγωγήθηκε. Πολύ ωραίο θέαμα ήταν ένας σταυρός στην πλαγιά του βουνού που σχηματίστηκε με φωτιές»*

«Η πανήγυρις των γενεθλίων της Ελλάδος»: δημόσια γιορτή, μνήμη, συλλογική ταυτότητα και ιστορία

- Από την πλευρά της εξουσίας, η καθιέρωση της 25ης Μαρτίου ως εθνικής εορτής αποφασίζεται μέσα σ' ένα συγκεκριμένο περιβάλλον πολιτικών σκοπιμοτήτων της εποχής του 1838. Περιβάλλεται με τελετουργία πανομοιότυπη με εκείνη των δυναστικών εορτών οι οποίες είχαν εισαχθεί, από την πρώτη δημόσια εμφάνιση της Αντιβασιλείας και του νεαρού βασιλιά, στη χώρα. Ο Όθων και το ανακτοβούλιό του, επεξεργάζονται με γραφειοκρατικό πνεύμα, συγκεκριμένες προτάσεις κι απόψεις, προερχόμενες, κυρίως, από την ομάδα αρχαιοελληνιστών αυλικών ποιητών και διανοουμένων οι οποίοι υπηρετούν τον κρατικό μηχανισμό, τοποθετώντας την βασιλική δυναστεία των Βίτελσμπαχ στο κέντρο μιας αρχαιοπρεπούς εθνικής ιδεολογίας· τελικώς, αποφασίζουν να παραχωρήσουν σε λαό και πολιτικές ελίτ, μια Εθνικό-θρησκευτική

παραλλαγή, της Επανάστασης του 1821, με απώτερο σκοπό τη συνεχή σφυρηλάτηση δεσμών συλλογικής ταυτότητας και μνήμης ανάμεσα στον ξένο βασιλικό οίκο και στη λαϊκή παράδοση του ελληνικού έθνους.

- Η Επανάσταση μεταμορφώνεται σε «Επέτειο Ημέρα της Εθνικής Εορτής του Υπέρ της Ανεξαρτησίας του Ελληνικού Έθνους Αγώνος», γίνεται μια «συμπτυγμένη» ιστορία και μια «χειραγωγημένη» μνήμη και ως τέτοια αποτελεί καινοτομία και ρήξη με το επαναστατικό παρελθόν. Στο μέλλον, κάθε διαφορετική νοηματοδότηση θα είναι υποχρεωμένη να αναμετρηθεί με αυτή την κυρίαρχη «ιστορία» και «μνήμη» μιας εορτής που δεν ανέχεται εύκολα τις αλλαγές, ίδιον των δημόσιων εορτασμών όπως υποστηρίζει η ιστορικός Mona Ozuf
- Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, επειδή οι ζώντες πρωταγωνιστές της Επανάστασης είναι ακόμη πολυάριθμοι και πολιτικά ενεργοί, ο Βασιλιάς οριοθετεί τη δημιουργία «ηρώων», πρωτίστως, από την ακίνδυνη ομάδα των τεθνεώτων, ανεξαρτήτως του γεγονότος ότι αυτοί οι τελευταίοι, εν ζωή, συνήθως, εξέφραζαν τελείως διαφορετικούς κόσμους κι ιδεολογίες όπως, για παράδειγμα, ο Καραϊσκάκης σε σύγκριση με ένα μεγάλο μέρος της ανώτερης ιεραρχίας του κλήρου. Ωστόσο, μέσα σ' αυτή την τεράστια προσπάθεια «επανόρθωσης» της ιστορίας και της μνήμης, το θρησκευτικό στοιχείο - είτε ως χειρονομία καλής θέλησης προς τον θρησκευόμενο λαό, είτε ως υπόμνηση προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως ότι ο ελλαδικός κλήρος που στηρίζει τον Βασιλιά στήριξε και την Επανάσταση - επιλέγεται ευφυώς από τον ηγεμόνα, αφού αποτελεί συστατικό στοιχείο του ελληνικού εθνικού αυτοπροσδιορισμού.
- Η Επανάσταση γίνεται σύμβολο ως «παράσταση» με ημέρα έναρξης, ενώ πολλοί απομνημονευματογράφοι συναινούν με την ημερομηνία εκ των υστέρων (καθώς περνούν από την προφορική μνήμη στη γραπτή) και οι αρθρογράφοι θυμούνται ότι και τότε έβρεχε!
- Ωστόσο, ενώ η καθιέρωση της επετείου υπακούει σε συγκεκριμένο πολιτικό πρόγραμμα, ο ίδιος ο εορτασμός από την μεριά των λαϊκών τάξεων, φανερώνει ένα κλίμα έξαρσης, συμμετοχής, ιδιοποίησης κι ανησυχίας. Μέσα από τις λιγοστές και διαμεσολαβημένες πηγές που διαθέτουμε για τη συμμετοχή των απλών ανθρώπων, λίγα πράγματα

γνωρίζουμε για την αίσθηση της γιορτής, για τους ήχους, τα αντικείμενα, και τα νοήματα που οι συμμετέχοντες προσλάμβαναν μέσα σ' αυτές τις περιστάσεις. Η αίσθηση της γιορτής φαίνεται να ξεχειλίζει αλλά το αντικείμενο της γιορτής, η Επανάσταση, μήπως απουσιάζει; Πάντως, η επέτειος της Επανάστασης ενδυναμώνει τον πατριωτισμό, οι πολιτικές διαμάχες κομμάτων και φατριών μοιάζουν να λησμονούνται, οι αποκλεισμένοι, όπως οι γυναίκες και τα παιδιά, εμφανίζονται στο δημόσιο χώρο, η ενότητα κι η ομοψυχία, που δεν περισσεύει στο νεοπαγές κράτος, φαίνεται να ενεργοποιείται.

- Η εφημερίδα «Η Φήμη» τιτλοφορεί το κύριο άρθρο της «Η 25 Μαρτίου, Η Πανήγυρις των Γενεθλίων της Ελλάδος» επικαλούμενη την πρόσφατη ιστορία της Επανάστασης ως γέννηση της χώρας κι η υπερηφάνεια του ελληνικού λαού στηρίζεται, έστω και φευγαλέα, στη δόξα των αδελφών, γιων και πατεράδων κι όχι στους ευκλείς προγόνους. Παρά τις παραμορφώσεις της η Εθνική εορτή δεν μοιάζει με τις υπόλοιπες δυναστικές τελετές διότι οι απλοί άνθρωποι συμμετέχουν και δημιουργούν έναν παράλληλο εορτασμό, μια δική τους γιορτή. Είτε παραλλαγμένη, είτε επινοημένη, η 25η Μαρτίου, από τον πρώτο της πανηγυρισμό, προοιωνίζεται μια πετυχημένη εθνική επέτειος.
- Η εφημερίδα «Η Φήμη» τιτλοφορεί το κύριο άρθρο της «Η 25 Μαρτίου, Η Πανήγυρις των Γενεθλίων της Ελλάδος» επικαλούμενη την πρόσφατη ιστορία της Επανάστασης ως γέννηση της χώρας κι η υπερηφάνεια του ελληνικού λαού στηρίζεται, έστω και φευγαλέα, στη δόξα των αδελφών, γιων και πατεράδων κι όχι στους ευκλείς προγόνους. Παρά τις παραμορφώσεις της η Εθνική εορτή δεν μοιάζει με τις υπόλοιπες δυναστικές τελετές διότι οι απλοί άνθρωποι συμμετέχουν και δημιουργούν έναν παράλληλο εορτασμό, μια δική τους γιορτή. Είτε παραλλαγμένη, είτε επινοημένη, η 25η Μαρτίου, από τον πρώτο της πανηγυρισμό, προοιωνίζεται μια πετυχημένη εθνική επέτειος.